

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 12 Issue 4, August 2020

DOI Number: 10.9737/hist.2020.911

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 30.04.2020 Kabul Tarihi: 08.07.2020

Atıf Künyesi: Ökkeş Nariç, "Birinci Dünya Savaşında Müttefikleri Birbirine Bağlayan Balkan Treni (İstanbul-Sofya-Belgrad-Budapeşte-Viyana-Berlin)", *History Studies*, 12/4, Ağustos 2020, s. 2065-2100.

Birinci Dünya Savaşında Müttefikleri Birbirine Bağlayan Balkan Treni ***(İstanbul-Sofya-Belgrad-Budapeşte-Viyana-Berlin)***

Railway Connections Between Allies in the First World War: The Balkan Train
(Istanbul-Sofia-Belgrade-Budapeshta-Vienna-Berlin)

Dr. Ökkeş Nariç

ORCID No: 0000-0002-9486-8956

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Öz: Balkan Treni, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşına katılımı sonrası faaliyete geçirilmiş bir trendir. 1915 yılı aralık ayında Sırbistan, İttifak orduları tarafından mağlup edilip Belgrad ve Niş ele geçirildikten sonra Berlin'den İstanbul'a müttefikler arası ulaşımın sağlanması için bir engel kalmamıştır. Bu engelin ortadan kalkması sonrasında Avusturya-Macaristan tarafından Balkan Treni adı altında bir nizamname hazırlanmıştır. Bu nizamnamede Balkan treniyle müttefik devletler arasında seyahat ve nakliyenin nasıl sağlanacağı, trene kimlerin, ne şekilde bineceğine dair düzenleme yapılmıştır. Daha sonra bu düzenlemeler bir nizamname olarak müttefik devletlere de gönderilmiş ve devletler arası iş birliği sonucunda bir talimatnameye dönüşmüştür. Söz konusu tren, daha önce bu hatta hareket eden trenlerden farklı bir trendir. Özel olarak oluşturulmuş 19 maddelik bir talimatla trenin kullanım çerçevesi çizilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Almanya, Birinci Dünya Savaşı, Balkan Treni, Demiryolları.

Abstract: The Balkan Train is a train that was launched after Ottoman State and Bulgaria actively involved to First World War. The Alliance State armies, defeated Serbia in December 1915 and captured Belgrade and Nis. Thus, disappeared obstacle in order to provide inter-ally transportation from Berlin to Istanbul. After this obstacle disappeared, a regulation was prepared by Austria-Hungary under the name of Balkan Train, and a regulation was issued regarding who will get on this train, which will travel and transport between the allied states This regulation was sent to allied states and the said regulation became an instruction with inter-state cooperation. This train was different from previous trains using this line. The train's use frame was drawn with the 19-point instruction made specially.

Keywords: Ottoman State, Germany, First World War, Balkan Train, Railways.

Giriş

Bu çalışma, 2014 yılında Bulgaristan Merkez Devlet Arşivleri (ЦДА) Bulgar Dışişleri Bakanlığı (МВРБ) arşiv belgeleri içerisinde Osmanlı Türkçesi, Fransızca ve Bulgarca olarak üç dilde yazılmış ve dosyalar arasında saklı kalmış bir talimatnamenin literatüre kazandırılması amacıyla hazırlanmıştır. Bu talimatın Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış şekli çalışmanın ekinde de verilmiştir. Talimatnamenin başlığı “*Balkan Trenine Binecek Yolcular Hakkında Talimat*”tır. Orijinal belgede başlık bu şekilde belirtildiği için çalışmada birçok yerde “Balkan Treni” ifadesi kullanılmıştır. Çalışma çerçevesinde talimatname temel alınarak Balkan Treni olarak isimlendirilen bu trenin incelenen arşiv belgelerinde “Balkan Sürat Katarı” ya da “Şark Sürat Katarı” ismi ile de ifade edildiğine rastlanılmıştır. Detaylarına çalışmanın ileriki safhalarında daha ayrıntılı olarak değinilecek olan söz konusu bu tren, sefer yapacağı dönem ve güzergâh, taşıyacağı yolcu ve yük açısından özel bir trendir. Diğer taraftan böylesine özel bir tren nizamnamesinin ortaya çıkarılması, cephe hattında bazı gelişmelerin yaşanmış olduğu ve bu gelişmeler sonrasında birtakım adımlar atıldığı fikrini akla getirmektedir. Bu nedenle I. Dünya Savaşı'nın Balkanlarda cereyan eden safhasının talimatnamenin ilan edildiği evreye dek ele alınması, böyle bir tren nizamnamesinin bu tarihe dek neden hayata geçirilmediğinin ya da bu dönemde ortaya çıkarılma gerekçesinin ne olduğunun anlaşılması açısından oldukça önemlidir.

Balkan Treni'nin güzergahı Berlin-Viyana-Peşte (Budapeşte)-Belgrad-Sofya ve İstanbul hattıdır.¹ Yani İttifak Devletlerinin başkentleri arasında seyreden bir trendir. Bu nedenle trene “İttifak Treni” isminin verilmesi de hatalı olmayacaktır. Fakat ittifak sürecine giden yol ise trenle Sirkeci'den Berlin'e gidilecek olan mesafe ve süre kadar kısa olmamıştır.

I. Dünya Savaşı'nın başlangıcı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a savaş ilan ettiği 27 Temmuz 1914² ve cephe hattında fiili savaşın başladığı, Avusturya-Macaristan bataryalarının Belgrad'ı bombaladığı 28 Temmuz 1914 tarihi olarak ele alındığında savaş aslında Balkan coğrafyasında yaşanan dar kapsamlı bir çatışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu çatışma, çatışan iki tarafın kendi iradelerine bırakılmayacak kadar büyük bir çıkar alanında gerçekleştiğinden kısa sürede dünyanın gördüğü ilk küresel savaş halini almıştır.³

Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a savaş ilanı iki devletin arkasındaki güçlerin kısa sürede görünür hale gelmesini de sağlamıştır. Almanya, Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a savaş ilanı sonrasında sessizce seferberlik ilan eden Rusya'ya 1 Ağustos 1914'te savaş ilan etmiş, 4 Ağustos 1914 tarihine gelindiğinde artık Avrupalı büyük devletlerin Almanya ve Avusturya-Macaristan'a karşı tavrı da safı da net olarak belli olmuştur.⁴

Bu denli kısa bir sürede taraflar net olarak belli olsa da Balkan Treni'nin seyredeceği güzergahın Sofya ve İstanbul durağı hala tarafsız bir konumdadır. Osmanlı Devleti 2 Ağustos 1914 tarihinde Almanya ile gizli bir ittifak anlaşması imzalamış olsa da onun savaşa resmi olarak katılım süreci aynı yılın kasım ayını bulacaktır.⁵ Bulgaristan ise yoğun bir diplomatik baskı altında olmasına rağmen 1915 yılının eylül ayına dek her iki tarafla da (hem İttifak hem

¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA). Hariciye Nezareti-İdare (HR. ID). Yer: 106-4-3, (31 Kanun-ı Evvel 1331) M. 12.01.1916.

² N. Stanev, *Nai-Nova İstoriya Na Bulgariya 1912-1920*, İllüstratsii, Kıniga II Voyni Za Obedinenie, Peçatnitsa S.M. Staykova, Sofiya, 1925, s. 188.

³ M. Lalkov, *Mejdu Viztorga i Pokrusata Bulgariya Po Vreme Na Voynite 1912-1918*, Biblioteka Bılgaria, Sofiya. 1993, s. 71.

⁴ Lalkov, a.g.e., s. 71.

⁵ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt: II Kısım: IV, TTK Yay., Ankara 1991, s. 642-643.

İtilaf Devletleri) görüşmelere devam edecek, fakat 3 Eylül 1915 tarihinde Osmanlı Devleti ile, 6 Eylül 1915 tarihinde ise Almanya ve Avusturya Macaristan ile anlaşma imzalayarak savaşa resmen katılacaktır.⁶

Söz konusu ittifak anlaşmaları ile Berlin-Viyana-Sofya-İstanbul arası bağlantı kurulmuş gibi görünmektedir. Cephe hattında müttefik olarak kurulmuş olan bu askeri ve diplomatik bağlantının ulaşım hattında da hayata geçirilmesi gerekmektedir. Buna engel teşkil eden unsur ise Sırbistan'dır. Bu nedenle Sırbistan'ın bir tehdit olmaktan çıkarılması gerekmektedir. Bu görev ise Almanya tarafından doğrudan, yine Alman ve Avusturya-Macaristan birliklerinin desteği olduğu halde Bulgaristan'a verilmiştir. Bu görevin detayları ise Almanya ve Avusturya-Macaristan ile Bulgaristan arasında imzalanan Askeri İş Birliği Antlaşmasında görülmektedir. Bu anlaşmanın 9. Maddesinde "*Bulgaristan anlaşma imzalandıktan sonra en geç 15 gün içinde 4 tümenini seferber etmeye ve anlaşmanın imzalanmasının en geç 35. gününde tümenlerini Sırp sınırında toplamaya ve harekate hazır hale getirmeye mecburdur. Bulgaristan anlaşmanın imzalanmasının ardından en geç 35. günde Makedonya'yı işgal etmek ve Sırbistan'a en az bir tümen boyutunda askeri birliğini göndermek zorundadır*" şeklindeki ifade ile aslında bu ittifakın o tarihte Bulgaristan'ın öncelikli olarak doğrudan Sırlara karşı bir güç olarak cepheye düşünüldüğünü de göstermektedir.⁷

Bulgaristan, 6 Eylül 1915'te Almanya ve Avusturya-Macaristan ile imzaladığı askeri iş birliği anlaşmasının şartlarına uygun olarak 12 Ekim 1915 tarihinde Sırbistan'a karşı savaş ilan etmiş ve 14-15 Ekim'de de birliklerini Sırbistan'a doğru harekete geçirmiştir.⁸ Bulgaristan'ın Almanya ve Avusturya-Macaristan desteği ile Sırbistan'a yönelik harekâtı 1915 yılı Aralık ayının ortalarına kadar sürmüştü ve Sırbistan ordusu 2 aylık bir sürede bozguna uğratılmıştır. Sırbistan'ın mağlup edilmesi, askerî açıdan oldukça önemli bir gelişme olmakla birlikte, müttefikler arası bağlantıya engel teşkil eden Sırbistan'ın kontrolündeki Belgrad'ın alınarak Balkan Treni'nin İstanbul-Berlin arasındaki güzergahının tam kontrollünün sağlanması da savaşın seyri açısından oldukça önemlidir. Sırlara karşı başarılı geçen Bulgar taarruzları 5 Kasım'da Sırp başkenti Niş'in Bulgarlar tarafından alınması ve Bulgarlarla eş zamanlı olarak Avusturya-Macaristan birliklerinin de Belgrad'ı ele geçirmesi, söz konusu güzergâhın güven altına alınmasını sağlamıştır.⁹

Sırbistan üzerine gerçekleştirilen ortak harekât ile Sırbistan saf dışı bırakılmıştır. Sırbistan'ın saf dışı bırakılması sonrası Bulgar birliklerinin ilerleyişi ise Yunan topraklarına yönelmiştir. Aynı zaman dilimi içinde İtilaf Kuvvetlerinin de Çanakkale'deki birliklerini Selanik'e çıkarması ile iki taraf arasında zor durumda bulunan Kral Konstantin "Bulgar saldırılarının onun tacını kaybetmesine sebep olacağı" endişesi ile Kayzer Wilhelm II'ye telgraf çekmiştir. Konstantin'in telgrafına cevaben Kayzer Wilhelm II direktif vermiş ve Alman

⁶ Ökkeş Narinç, *Bulgar Kaynaklarına Göre Birinci Dünya Savaşında Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri 1914-1918*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi) , Ankara 2017, s. 179, 183, 185-186.

⁷ II BAN (İstoričeski Izdatelstvo Balkanstika), (Pırvata Cvetovna Voyna) Kol. 20, Op. 27, Ae 87, l. 236. (ИИ БАН, Кол. 20, оп. 27, ae 87, л. 236). II BAN, Kol. 20, Op. 27, Ae 82, l. 215-216 (ИИ БАН, Кол. 20, оп. 27, ae 82, л. 215-216). II BAN, Kol. 20, Op. 27, Ae 72, l. 183-188 (ИИ БАН, Кол. 20, оп. 27, ae 72, л. 183-188). Sofya'daki Büyükelçi Dr. Georg von Mihaeles'in 15 (28) Eylül 1915 tarihinde Berlin'deki Alman Hariciye Nezareti'ne, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan arasındaki askeri işbirliği, Almanya ve Bulgaristan arasındaki gizli mukavele, ittifak ve dostluk anlaşmasının onaylanmış son metinlerinin kopyalarını ilave ederek gönderdiği 538 numaralı şifreli telgraf.

⁸ Kalço K. Kalçev, *Bilgaro-Turski Voennopolitičeski Otnoşeniya (1915-1918)*, İzdatelstvo Universitet, "Sv. Sv. Kiril i Metodi" Veliko Tırnovo, 2011, s. 10.

⁹ Stanev, a.g.e., s. 277-278.

komutanlığı 14 Aralık 1915 tarihinde Bulgar saldırılarını durdurarak onların ilerleyişine müdahalede bulunmuştur.¹⁰

Makedonya cephesindeki bu gelişme sonrasında Bulgar ilerleyişi durmuş ve artık savaş pozisyon savaşına dönüşmüştür. Sırbistan'a yönelik hareketlerde stratejik açıdan önemli kazançlar elde edilmiştir. Berlin-İstanbul arasındaki ulaşım engeli ortadan kaldırılmış ve artık Berlin-Viyana-Peşte-Belgrad-Sofya-Dersaadet hattı üzerinde karşılıklı olarak gerçekleştirilecek olan tren seferlerinin ve bu trenlerde seyahat edecek olanların nasıl bir muameleye tabi olacakları ile ilgili müttefikler arası iş birliği ile bir nizamname hazırlanma sürecine geçilmiştir.

1. Balkan Treni Nizamnamesi Hakkında İlk Bilgilendirmeler ve Müttefikler Arası Görüşmeler

1.1. Avusturya-Macaristan Tarafından Hazırlanan Nizamname Taslağı

Balkan Treni nizamnamesinin hazırlanması ile ilgili müttefikler arası ilk yazışmalar 26 Aralık 1915 tarihinde başlamıştır. Avusturya-Macaristan Başkomutanlığı tarafından hazırlanan ve Berlin-Viyana-Peşte-Belgrad-Sofya-İstanbul hattı üzerinde başlayacak nakil işlemleri ile ilgili olan bu nizamname tüm müttefik devletlere gönderilmiştir. Fransızca olarak kaleme alınan nizamname öncelikle tercüme dairesi tarafından Türkçeye çevrilmiş ve Osmanlı Hariciye Nezareti tarafından gerekli incelemeler yapılarak ilgili birimlere (Dahiliye Nezareti, Başkomutanlık Vekaleti) iletilmiştir. Nizamnameye göre; Balkan memleketlerine gidecek sivil şahısların usulüne uygun bir pasaporta sahip olmaları gerekmektedir. Ayrıca bu pasaportta yolculuk yapacak kişinin bir adet fotoğrafı, imzası ve gideceği ve geçeceği ülke memurlarının veya konsoloslarının vizesinin bulunması gerekmektedir. Yolculuk yapacak kişi pasaporta ek olarak, üzerinde pul ve fotoğraf bulunan bir seyahat ruhsatnamesine de sahip olmalıdır.

Bu ruhsatnameler, Avusturya ordusu Başkomutanlığı Güneybatı Cephesi Komutanlığında hala seferde bulunan 3. Ordu Komutanlığı, Avusturya-Macaristan Harbiye Nezareti (Savunma Bakanlığı), adı geçen bakanlığın Bahriye Şubesi, Donanma Komutanlığı, bütün askeri komutanlıkları, Lüblin¹¹ ve Belgrad Askeri Başkomutanlıkları tarafından verilecektir.

Trenle seyahat edeceklere seyahat bileti, ancak kanuna uygun olan pasaport ve seyahat ruhsatnamesine sahip kişilere, seyahat etmeye uygun bu belgeleri göstermeleri halinde verilecektir.

Avusturya ve Macaristan'dan geçecek olan kişilerin kontrolleri ve el eşyalarının muayenesi önceden olduğu gibi sınır istasyonlarında ve tren içinde yapılacaktır.¹²

Yolculuk yapacak kişinin ağır yükleri ise büyük hacimli gümrük kurşunu ile mühürlenecek ve Avusturya-Macaristan'dan geçerken Avusturya-Macaristan memurları tarafından tekrar kontrol edilecektir. Avusturya-Macaristan'dan hareket edecek kişilerin ve eşyalarının kontrolleri gideceği yere ulaşana dek sadece Viyana-Peşte ve Belgrad'da hususi askeri memurlar tarafından yapılacaktır. Ağır yüklerin trenin hareketinden dört saat önce adı geçen istasyonların birinde memurlara verilmesi gerekmekte olup orada kontrol edildikten sonra hacmi büyük mallarda olduğu gibi bunların da gümrük kurşunu ile mühürlenerek gönderilecekleri yere sevki sağlanacaktır.¹³

¹⁰ Lalkov, a.g.e., s. 82-83.

¹¹ Bugün Polonya şehri.

¹² BOA. HR. İD. 106. 4. 3. 1. (31 Kanun-ı Evvel 1331).

¹³ BOA. HR. İD. 106. 4. 3. 2. (31 Kanun-ı Evvel 1331).

Daha önce beyan edilmiş olan dört nokta arasında bulunan istasyondan trene binecek olan kişiye ait eşya, yolcunun hareket noktasını takip eden ilk muayene istasyonunda (Viyana-Peşte-Belgrad) kontrol edilecektir. Balkan memleketlerinden gelen yolculara seyahat ruhsatnamesi verilmesi için Osmanlı ve Bulgar memurlarının fikir ve incelemelerinin alınmasına ihtiyaç vardır. Bu yolcuların, söz konusu incelemeler sonlanıncaya kadar adı geçen devletlerin ilgili askeri memurlarının özel izni, ayrıca İstanbul ve Sofya'da bulunan Avusturya-Macaristan diplomatik memurları veya Konsolosluk memurları tarafından vize edilmiş bir pasaporta sahip olmaları gerekir. Bu yolcuların kontrolü ve el eşyalarının muayenesi Niş ve Belgrad arasında tren içinde yapılacaktır.

Belgrad'da trene binecek yolcular, tren hareket etmeden önce askeri memurlar tarafından kontrolden geçirileceklerdir. Belgrad'a giden veya Avusturya-Macaristan'a gelen kişilerin ağır yüklerinin askeri muayeneleri ve gümrük kontrollerinin şu şekilde gerçekleştirilmesi tasarlanmıştır: Belgrad'a veya Belgrad ile Peşte arasında bulunan ara istasyona giden kişilerin muayeneleri Belgrad'da yapılacaktır. Vesikalarının gerçekliğini doğrular belgeye sahip olmak şartıyla dört müttefik hükümetten birinin yanında bulunan tarafsız devletlere mensup siyasi memurların teftişleri ve el eşyalarının muayeneleri için seyahat evraklarına resmi bir pul koyulması gerekmektedir. El eşyası olarak sadece yolcunun şahsi kullanımına mahsus eşyayı içeren ufak çantaları kabul edilecektir.

Yolcuların beraberlerinde matbu evrak ve yazılmış (mektup vesaire) bir şey bulundurmaları yasaktır.¹⁴ Yalnız zabitan ve hükümet memurları üzerinde bulunup seyahat ruhsatnamesini veren komutanlık tarafından mühürlenmesi gereken vesikalar ve resmi evraklar müstesnadır. Yolcunun eşyalarını, gümrük memurları ve askeri memurlar tarafından evrakın alt kısmına vurulan kurşun damga ile göndermesi kendi sorumluluğundadır. Zira sınır istasyonlarında trenin bekleme sürelerinin kısalığı nedeniyle kurşun damgası olmayan yolcunun detaylı muayenesinin gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Bu durumda muayenesi mümkün olmayan yolcu trenden ayrılmak zorunda kalabilir. Tren idaresi (Şimendifer İdaresi) trenin içinde yapılacak muayene için bir yer belirlenmesine özen gösterecektir. Bu görev hükümlerinin zabitanın (askeri memurlar) hukukunu ihlal etmeyeceği belirtilmiştir.¹⁵

Peşte'ye veya Peşte ile Viyana arasında bulunan orta kısımdaki bir istasyona giden yolcunun muayeneleri Peşte'de gerçekleştirilecektir. Viyana'ya veya Viyana istasyonundan uzakta bulunan başka bir istasyona giden şahsın muayenesi Viyana'da yapılacaktır. Eşyalar ise Viyana'ya ya da daha sonraki istasyonlara kadar hacmi büyük eşya gibi gümrük kurşunu ile mühürlü olarak gönderilecektir. Osmanlı veya Bulgar askeri memurları bu muameleyi uygun bulmadıkları takdirde eşyaya askeri memurlar tarafından Niş'te veya harp arazisinde seyahate devam edildiği sırada kurşun damga vurulacak ve bu eşya gideceği yere kadar açılmadan sevk edilecektir. Bu şekilde sevk edilen eşya muayene edilmeden teslim edilmeyecek ve muayenenin nerede ve kim tarafından yapıldığı eşya üzerinde resmi olarak tasdik edilecektir. Almanya'ya giden kişilere ait eşyalar gideceği yere kadar gümrük kurşunu ile gönderilecek ve Avusturya-Macaristan memurları tarafından muayene edilmeyecektir.

¹⁴ Bu madde üzerinde akla; trende kadın yolcuların varlığı söz konusu olmuş mudur? Olmuşsa kontrolleri nasıl gerçekleşmiştir? soruları gelmesi gayet mümkündür. Yapılan taramada belgelerde bu hususta herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Fakat trenin savaş şartlarında oluşturulmuş bir tren olması nedeniyle sivil yolcu olarak kast edilenlerin ya diplomatik görevliler ya da üst düzey devlet görevlileri olduğu düşünülmesi gerektiğinden, bu gibi kimselerin diplomatik dokunulmazlıkları göz önüne alındığında gerekli hassasiyetin bilincinde oldukları varsayılmalıdır. Ayrıca özel statüde bir seyahat söz konusu ise refakatlerinde yolculuk yapacak diğer görevlilerin kontrol işlemleri ile ilgilendikleri düşünülebilir.

¹⁵ BOA. HR. İD. 106. 4. 3. 2. (31 Kanun-ı Evvel 1331).

Birinci Dünya Savaşında Müttefikleri Birbirine Bağlayan Balkan Treni

Trene harp arazisinde binecek kişiler ile seyahatleri harp arazisinde sona erecek kişilerin trenle seyahat için gereken evrakların yanı sıra harbin gerçekleştiği alan içinden geçmek için ayrı bir ruhsatnameye sahip olmaları gerekmektedir. Söz konusu bu kişiler ancak bu ruhsatnameye itibar edilerek seyahat ruhsatnamesi alabileceklerdir. Harbin gerçekleştiği alanın içine gideceklerin ruhsatnamesi;

- Bütün Sırbistan için: Avusturya-Macaristan ordusu Baş Komutanlığı, Alman ordusu Baş Komutanlığı ve Mackensen (Makenzen) Ordular Grup Komutanlığı tarafından,
- Batı Sırbistan için: 3'üncü seferber ordular (Feld Postamet numara 99) komutanlığı ve Belgrad Askeri Hükümet-i Umumiyesi¹⁶ tarafından,
- Doğu Sırbistan için: 11'inci Alman ordusu tarafından verilecektir.

Askeri personeller resmi evraka sahip olacak ve bu evraka sahip olanlar Balkan Trenine binme ve seyahat etme hakkına sahip olduklarına dair detaylı incelemeye tabi tutulacak, ancak detaylı inceleme sonrası verilen evrakın gösterilmesi üzerine askeri personele seyahat biletleri verilecektir.

Tasarıda trene binerken kontrol ve muayeneden muaf tutulacak kişiler net bir şekilde ortaya koyulmuştur. Bu kişilerden ilk grup; Avusturya-Macaristan'da, Almanya'da, Bulgaristan'da ve Osmanlı Devleti'nde bulunan müttefik ve tarafsız devlet elçilerinin siyasi kuryeleri ve yanlarında resmi mühürlü siyasi evrak içeren çantalar bulunan Büyükelçi kuryeleridir. İkinci grup; özel görevli memurlar ile resmi seyahat eden ve resmi elbise giyinmiş müttefik devletler askeri personelleridir. Üçüncü grup ise Avusturya-Macaristan, Almanya, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan Elçilik memurları ile Elçilerin kendisi olarak belirtilmiştir.¹⁷

Avusturya-Macaristan tarafından Osmanlı Devleti'ne Fransızca olarak gönderilen nizamname metni trende seyahat edeceklerin ne şekilde trene bineceklerini net bir şekilde belirtmiştir. Muayenelerin yapılacağı istasyonlar, muayeneden muaf tutulacak kişiler ve savaş hattına seyahat edecekler için daha hassas davranılacağı gibi hususlar ayrıntılı olarak ifade edilirken, Almanya'ya gidecek olan eşyaların ise Avusturya-Macaristan memurları tarafından kontrol edilmeyeceğinin özellikle belirtilmesi dikkat çekicidir. Trenle özel izin verilen kişiler dışında yazılı evrak, mektup, not kağıdı vb. dahi taşımak yasaklanmıştır.¹⁸ Bu kararın düşman devletlerin görevlendirdiği casuslara karşı bir önlem olarak alındığı görülmektedir.

Avusturya-Macaristan'ın beş ordu komutanlığı tarafından hazırlanıp müttefik devletlere gönderilen nizamnamenin bir nüshası İstanbul'daki Avusturya-Macaristan Büyükelçisi tarafından Osmanlı Devleti'ne iletilmiş, daha sonra tercüme bürosu tarafından Fransızca yazılı bu nizamname tercüme edilerek Hariciye Nezareti'ne iletilmiştir. Nizamname, Hariciye Nazırı Halil Bey tarafından 28 Aralık 1915 tarihinde Dahiliye Nazırı Talat Bey'e gönderilmiştir. Talat Bey'e; Berlin (Münih)-Viyana-Budapeşte-Belgrad-Sofya-İstanbul hattı üzerinde bir ay içinde başlayacak olan ve Balkan Treniyle seyahat edecek yolcuların tabi olacakları muamelelerin beş Avusturya-Macaristan Ordusu Başkomutanlığı tarafından hazırlanan nizamnamenin Fransızca tercümesi beyan edilmiştir. Ayrıca, Osmanlı Askeriyesi tarafından özellikle seyahat

¹⁶ Belgede; "Belgrad Askeri Jeneralliği" şeklinde yazılmış fakat noktalı kısım okunamamıştır. Bahsedilen bu jenerallik üzeri çizilen "Askeri Hükümeti Umumisi" ifadesinin yerine yazılmıştır.

¹⁷ BOA. HR. İD. 106. 4.4. 1-2. (31 Kanun-ı Evvel 1331).

¹⁸ Bu yasağı ihlal edenlere dair nasıl bir cezai işlem uygulanacağı temas edilen kaynaklarda tespit edilememiştir. Fakat Balkan Treni'nin özel bir tren olması nedeniyle hazırlanan nizamnamede sıkı bir kontrol mekanizmasının olduğu anlaşılmaktadır. Devletlerin bu trene bineceklerin kimler olacağına dair tren güzergahında neredeyse her durakta kontrol mekanizmaları oluşturmuş olması bu yasağın ihlal edilmesini imkânsız hale getirmektedir.

müsaadenamelerinin hazırlanması,¹⁹ seyahat hüküm ve miktarlarının Avusturya-Macaristan Büyükelçiliğine bildirilmesi, bir de Osmanlı Devleti'ne gelecek olan Avusturya-Macaristan askerlerinin pasaporta sahip olma mecburiyetinden istisna tutulmasının özel olarak istirham edildiği bildirilmiştir. Dahiliye Nazırı Talat Paşa'dan Başkomutanlık Vekaleti ile iletişim halinde alınacak kararların Hariciye Nezaretine bildirilmesi istenmiştir.

Dahiliye Nezareti tarafından 25 Ocak 1916 tarihinde Hariciye Nezaretine verilen cevapta: Berlin-Viyana-Sofya Dışişleri Bakanlıklarına 30 Aralık 1915 tarihinde telgraf çekilmiştir. Bu telgrafta; İstanbul'a müttefik askeriymiş gibi gelecek olan müttefik askeri kıyafeti giymiş kötü niyetli kişilerin Osmanlı topraklarına gelmelerini engellemek için herhangi bir görevle izinli gelecek askerlere Berlin'de görevli Osmanlı askeri, Viyana ve Sofya'da bulunan Osmanlı elçileri tarafından imzalı bir evrak verilmesi ve bu evraka sahip olmayanların sınırlardan geçirilmemesine dair karar verildiği, hükümete yazılı olarak bildirilmiştir. Ayrıca ilgili yazı 3 Ocak 1916 tarihinde de Avusturya-Macaristan Büyükelçiliğine gönderilmiştir.²⁰

Dahiliye Nezareti müttefik yabancı askerlerinin alelade ülkeye alınamayacağını, onların yalnızca kendilerine Osmanlı askeri diplomatlar tarafından verilmiş imzalı bir evrak ile ülkeye girişlerine müsaade edileceğini belirtmiştir. Başkomutanlık Vekaleti ise Hariciye Nezaretine 16 Ocak 1916 tarihinde Başkomutan Vekili Enver Paşa imzasıyla; Balkan Treni ile Osmanlı Devleti'nden Bulgaristan, Avusturya-Macaristan ve Almanya'ya gidecek bu üç müttefik hükümete mensup askeri personeller kendi orduları tarafından verilen evraka sahip değilse bunlardan Alman askeri personelleri İstanbul'da bulunan Alman Bölge Komutanlığından, diğer müttefik ülke askeri personelleri kendi Ataşemiliterleri tarafından ve Osmanlı Askeri Personelleri ise Umumi Karargahın 2'nci şubesinden verilecek olan bir evraka sahip olmaları gerektiğinin kararlaştırıldığını bildirmiştir.

Yazının devamında, 26 Aralık 1915 tarihinde tezkere ile Osmanlı Devleti'ne gönderilen ve üç müttefik hükümette bulunan Büyükelçiler tarafından tasdik edileceği belirtilen evrakın Berlin dışında diğer ülkelerde Ataşemiliterler tarafından, Berlin'de ise Askeri temsilci Zeki Paşa tarafından mühürlenmesi daha uygun olacağı bildirilmiştir. Bu suretle kendilerine tebliğ edilmiş olan bu kararı, söz konusu tasdik makamlarının bildirilmesini lüzumlu gördükleri diğer görevlilere de yazılı olarak tebliğ etmeleri rica olunmuştur.²¹

1.2. Osmanlı Devleti Tarafından Hazırlanan Talimatname Taslağı

Başkomutanlık Vekaleti tarafından Balkan Treni ile seyahat edeceklere yönelik askeri personeller tarafından uygulanacak muayene için hazırlanan talimatnamenin bir örneği 17 Ocak 1916 tarihinde Hariciye Nezareti'ne gönderilmiştir.²² Hariciye Nezareti ise Nazır Halil Bey imzasıyla 22 Ocak 1916 tarihinde talimatnameyi Konsolosluklara göndermiştir.²³ Söz konusu Osmanlı askeri personelleri tarafından Balkan Treni ile seyahat edeceklere dair Başkomutanlık Vekaleti tarafından hazırlanan talimatname iki maddeden oluşmaktadır. Bu iki maddenin ilk maddesi altı alt bendden, ikinci maddesi ise üç alt bendden müteşekkildir. Birinci madde askeri muayene hakkında genel talimat ile ilgilidir. Bu maddenin a bendinde Karargâh-ı Umumi tarafından askeri kontroller hakkında ayrıca bir genel talimat verileceği ifade edilmiştir.

B bendinde; Osmanlı Devleti'nden yurt dışına çıkacak olan her sivil, vatandaşı olduğu devletin elçiliği veya konsolosluğu tarafından verilmiş fotoğraflı tam teşekküllü bir pasaporta

¹⁹ BOA. HR. İD. 106.4. 6. 1. (31 Kanun-ı Evvel 1331).

²⁰ BOA. HR. İD. 106.4. 6. 2. (31 Kanun-ı Evvel 1331).

²¹ BOA. HR. İD.106. 6. 1. 1. (3 Kanun-ı Sani 1331).

²² BOA. HR. İD.106. 5. 1. 1. (4 Kanun-ı Sani 1331).

²³ BOA. HR. İD.106. 5. 2. 1. (9 Kanun-ı Sani 1331).

Birinci Dünya Savaşında Müttefikleri Birbirine Bağlayan Balkan Treni

sahip olması gerektiği vurgulanmıştır. Söz konusu bu pasaport İstanbul Polis Müdürlüğü ile Karargâh-1 Umumi 2'nci Şube Müdürlüğü tarafından görülüp tasdik edilmiş olacaktır. Biletler ancak Polis Müdürlüğü ve Karargâh-1 Umumi tarafından tasdik edildikten ve söz konusu bu pasaport gösterildikten sonra verilebilecektir. Müttefik ordusu askeri personellerinden olup üniforma ile seyahat edecek askeri personel kendi ordusu tarafından verilen evraka sahip değil ise bunlardan Alman askeri personeli İstanbul'daki Alman Bölge Komutanlığından, diğer müttefik devlet askeri personelleri ise kendi Ataşemiliterleri tarafından verilen evraka sahip olmaları gerekmektedir. Osmanlı Askeri Personeli Büyük Genel Karargâhın 2'nci Şubesinde verilen evraka sahip olacaklardır.

C bendi yolcuların yanlarına alabileceği evrakla ilgilidir. Seyahat esnasında yolcunun, yanına alacağı yazılı evrakın sadece en gerekli olanlarını tercih etmesi gerekmektedir. Yazılı evrak, Balkan Treninde²⁴ yolculuk yapmaya müsaade eden askeri makama teslim edilecek, evrak bu makam tarafından okunup mühürlendikten sonra sahibine iade edilecektir. Bunların dışındaki yazılı ve matbu evrakı yolcuların yanına alması yasaklanmıştır. Yalnız askeri personel ile hükümet memurlarının yanlarına alabilecekleri istisna evrak hizmetle alakalı olan hastane evrakıdır.

D bendinde şahsi eşyalarla ilgili düzenleme yapılmıştır. Buna göre yolcunun şahsına ait ufak tefek eşyaya müsaade edilecektir. Bu ihtiyacın asgari sınırdaki tutulması gerekmektedir.

E bendi ise kişilerin pasaport ve eşya kontrolleri hakkındadır. Pasaport kontrolünün, kişi ve kişisel eşya yoklamasının hareket esnasında trenin içinde gerçekleştirileceği ve Şimendifer idaresinin, bu husus için tren içinde bir yer tahsis edeceği belirtilmiştir.

F bendi eşyaların yolculuktan ne kadar önce teslim edileceği ve kontrolün nasıl gerçekleştirileceği ile ilgilidir. Teslim edilecek eşya Sirkeci İstasyonunda trenin hareketinden bir gün önce öğleden sonra saat 4 ile 7 arasında askeri personel ve gümrük memuru tarafından kontrol edilecek ve mühürlenecektir. Vurulan mühür ancak varış istasyonundaki askeri personel ve gümrük memurlarından yetkili olanlar tarafından vize olunabilecektir. Eşya ancak yolcu tarafından bildirilmiş olan varış istasyonunda teslim edilecek, Sirkeci istasyonunda askeri ve gümrük memurları tarafından kontrol edilmeyen eşya trene kabul edilmeyecektir.

Birinci maddede Osmanlı topraklarından yurt dışına gidecek kişilere uygulanacak muamele hakkında bilgiler varken, ikinci maddede yurt dışından Osmanlı topraklarına yapılacak seyahate dair bilgiler bulunmaktadır. İkinci maddenin A bendinde Türkiye'ye seyahat için, usulüne uygun bir şekilde düzenlenmiş ve Osmanlı Devleti'nin müttefik devletlerdeki elçileri veya konsolosları tarafından vize edilmiş bir pasaporta ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. B bendinde Trene teslim edilmiş olan eşya İstanbul'da Sirkeci istasyonunda askeri ve gümrük muayenesine tabi tutulacağı, eşyaların yalnız Sirkeci istasyonunda teslim edilebileceği ve eşya sahibinin söz konusu bu istasyonda trenden ayrılabilmesi ifade edilmiştir. C bendinde ise Pasaport muayenesinin, kişi ve kişisel eşya kontrollerinin 1'inci maddenin her fıkrasında olduğu gibi uygulanacağı vurgulanmıştır.²⁵

Başkomutanlık tarafından hazırlanan talimatın birer örneğinin müttefik devletlerdeki elçiliklere gönderilmesi istenmiştir.²⁶ Başkomutanlık Vekaletinin bu yazısına istinaden 22 Ocak 1916 tarihinde Genel Siyasi İşler Müdüriyeti Mühimme Kalemi tarafından da Viyana ve Sofya

²⁴ Belgede "Şark Sürat Katarı" olarak geçmektedir.

²⁵ BOA. HR. İD. 106. 5. 3. 1.

²⁶ Osmanlı Başkomutanlığı tarafından hazırlanmış olan talimatnamenin altındaki imza Başkomutan Vekili Enver Paşa adına Erkan-ı Harbiye Reisi Bronzar'a (Bronzart) aittir. BOA. HR. İD. 106. 5. 4. 1.

Büyükelçilerine telgraf çekilmiştir. Telgrafta; Balkan Treni ile Osmanlı Devleti'nden Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'a gidecek askeri personellerden kendi orduları tarafından verilmiş olan evraka sahip olmayanların, İstanbul'daki Ataşemiliterleri tarafından verilmiş evraka sahip olmaları ve örneği bahsi geçen yazıda gönderilen evrakın karşılık olarak oradaki Ataşemiliterlerimiz tarafından mühürlenmesinin kararlaştırıldığı ve Başkomutanlık Vekaleti tarafından Ataşemiliterlerimize talimat verildiği bildirilmiştir.²⁷

25 Ocak 1916 tarihinde ise Dahiliye Nezareti'nin Seyr ü Sefer Şubesi tarafından Hariciye Nezaretine gönderilen yazıda Baş Komutanlık tarafından hazırlanan bu talimatnamenin Avusturya-Macaristan Büyükelçiliğine gönderilmesi istenmiştir.²⁸ 30 Ocak 1916'da bu talimatnamenin müttefik ülkelerdeki elçi ve konsoloslara ulaştıktan sonra kararların uygulanması için hazırlıklara başlanması bildirilmiştir.²⁹

Yurt dışı temsilciliklere talimatname metni gönderilirken İstanbul'da bulunan yabancı ülke temsilcileri de belli hususlarda bilgilendirilmiştir. Bu duruma örnek olarak Hariciye Nezareti tarafından 13 Şubat 1916 tarihinde İstanbul'daki Avusturya-Macaristan Büyükelçiliğine Fransızca bir nota gönderilmiştir. Nota'da Türkiye'ye Viyana'dan gelecek olan her yolcunun Viyana'daki Osmanlı Elçiliğinde görevli Ataşemiliter tarafından verilen imzalı bir belgeye sahip olması gerektiği belirtilmiş ve Baş Komutanlığın hazırladığı talimatname Fransızca olarak notaya eklenmiştir.³⁰

Osmanlı Devleti tarafından gönderilen talimatname metni diğer müttefik devletler tarafından incelenmiştir. Bu inceleme sonrasında Avusturya-Macaristan Büyükelçiliği tarafından 19 Mart 1916 tarihinde Osmanlı Hariciye Nezaretine 60 numaralı bir muhtıra gönderilmiştir. Muhtırada; Hariciye Nezaretinin 13 Şubat 1916 tarih ve 17 numaralı tezkeresine cevabi bir yazı olduğu ve 25 Ocak'ta gönderilen nizamnamenin bazı hususlarında değişiklikler yapıldığı belirtilmiştir. Değişiklik, askerî harekât personellerinin seyahat için damgalı fotoğraf içeren bir seyahat ruhsatnamesine sahip olmak mecburiyetinde oldukları Hariciye Nezaretine yazılı olarak bildirilmiştir. Bu muhtıra, Osmanlı topraklarına gidecek olan Avusturya-Macaristan askeri personel ve diğer temsilcilerinin söz konusu evraka zaten sahip oldukları gerekçesiyle adı geçen askeri personellerin Viyana Büyükelçiliğinden verilen ve vize edilmiş bir kimlik kağıdına sahip olmak mecburiyetinde bulunmaları hakkında alınmış olan tedbirin uygulamadan kaldırılmasına yöneliktir. Bu hususta gerekli mercilere bilgi verilerek bu tedbirin kaldırılması için Hariciye Nezaretine ricada bulunulmuştur.³¹

Avusturya-Macaristan Büyükelçiliğinin ricası üzerine Hariciye Nazırı Halil Bey tarafından Dahiliye Nazırı Talat Bey'e 19 Mart 1916 tarihinde bu rica ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Bilgilendirmede Avusturya-Macaristan Büyükelçiliğinin rica muhtırası aktarılmış, ayrıca Dahiliye Nezaretinden Başkomutanlık Vekaleti ile de görüşerek bu hususta alınacak kararın Viyana Büyükelçiliğine bildirilmesi istenmiştir.³² Dahiliye Nezareti tarafından Başkomutanlık ile yapılan görüşmeler sonrasında Avusturya-Macaristan Büyükelçiliğinin ricasının kabul edildiği ve Avusturya-Macaristan askeri personel ve sair kişilerin aynı evraka sahip olmaları

²⁷ BOA. HR. İD. 106. 6. 1. 2. (9 Kanun-ı Sani 1331).

²⁸ BOA. HR. İD. 106. 7. 1. 1. (12 Kanun-ı Sani 1331).

²⁹ BOA. HR. İD. 106. 7. 2. 1. (17 Kanun-ı Sani 1331).

³⁰ BOA. HR. İD. 106. 9. 1.

³¹ BOA. HR. İD. 106. 10. 2. (6 Mart 1332).

³² BOA. HR. İD. 106. 10. 4. 1. (6 Mart 1332).

Birinci Dünya Savaşında Müttefikleri Birbirine Bağlayan Balkan Treni

nedeniyle nizamnameden bu kişilerin seyahat için almak zorunda oldukları damgalı seyahat ruhsatnamesi maddesi çıkarılmıştır.³³ Bu karar ilgili Büyükelçiliğe de bildirilmiştir.

Diğer taraftan Balkan Treni ile ilgili devletlerarası yazışmalar sürerken, bu trenlerde seyahat için gereken formlar Almanya tarafından hazırlanarak tüm müttefik devletlere gönderilmiştir. Osmanlı Hariciye Nezaretine 18 Mart 1916 tarihinde gönderilen bu telgrafta; ilgili demiryolu kuralları hakkında gönderilen belgelerin Almanca ve Latin alfabesinde yazılı olarak hazırlanması istenmiştir. Balkan Trenlerinin sefer düzenleme merkezinin Budapeşte’de olduğu ve Budapeşte’deki muhasebe büroları tarafından sefer düzenlemeleri yapıldığı belirtilmiştir. Almanya, gönderdiği üç ayrı nüsha form için ise; askeri personelin Balkan Treniyle yolculukları ile ilgili olarak kullanılacak formun Latin alfabesi ile ve Almanca yazılmasını istemiş, farklı bir yazı çeşidi³⁴ ile yazılmış olan formların dikkate alınmayacağı ifade edilmiştir. Budapeşte’de bulunan Balkan Treni Muhasebe Bölgesi memurlarının Türkçe bilmemesi nedeniyle Türkçe gönderilen belgeler üzerinde bu memurların hesap yapamadığı belirtilmiş, Askerler için ise seyahat formuna (Seyahat Karnesine) 4 (IV) rakamının koyulması istenmiştir.³⁵

Fransızca nüshasından çevirerek aktarılmış olan ve Alman Büyükelçiliği tarafından Osmanlı Hariciye Nezaretine gönderilen yazının tamamının tercümesi yapıldıktan sonra 22 Mart 1916 (4 Nisan 1916 Miladi)³⁶ tarihinde işleme alınmıştır. Osmanlı Hariciye Nezareti tarafından işleme alınan yazıda; Elçilik Balkan Ekspres Treniyle gerçekleşecek seyahate dair hazırlanan askeri talimatnamenin üç nüshasını hükümet şubesinden aldığı emirle birlikte ekli bir belgeyi Osmanlı Hariciye Nezaretine göndermiştir. Gönderilen bu eklerden Dört numaralı nüshanın incelenmesi, eksikliklerin tamamlanması, adı geçen 4’üncü nüshanın okunarak içindekilerin dikkatle gözden geçirildikten sonra incelenmesi için gönderilmesi ve düzeltmeler için zaman tanınması rica edilmiştir. Ayrıca askeri bir seyahat evrakı temin etmek için tasdikname alınması ibaresi hakkında Almanya Hükümeti; yukarıda bahse konu olan trenlerin Peşte’de bulunan Genel Muhasebe birimindeki memurların Türkçe bilmemeleri nedeniyle hesaplarını yerli yerinde tutamadığından tasdiknamelerdeki sertifika (Bescheinigung) ibarelerinin Latin harfleriyle Almanca olarak yazılmasının ilgili demiryolları idareleri tarafından talep edildiği bildirilmiş ve Alman Büyükelçiliği Osmanlı Hükümetinin bu hususta alacağı kararı kendilerine bildirmesini rica etmiştir.³⁷

Alman Büyükelçiliğinin Hariciye Nezareti’nden talep ettiği hususların incelenmesi için Nezaret ilgili evrakı 25 Mart 1916 tarihinde Dahiliye Nezaretine iletmıştır. Almanya’nın Osmanlı Devleti’ne Latin harfleriyle ve Almanca hazırlanmasını istediği formlar ek 3’te belirtilmiştir.

Balkan Treni ile seyahat etmek için zorunlu tutulan belgeler Asker bileti alındığına dair resmi evrak, İlmühaber ve İzin Belgesi’dir. Bu belgeler Almanca, Macarca, Bulgarca ve Osmanlı Türkçesi olmak üzere dört dilde hazırlanmıştır.

Almanya’nın 18 Mart’ta gönderdiği ve 22 Mart’ta işleme alınan yazıya istinaden Hariciye Nezaretinin Dahiliye Nezaretine gönderdiği yazıya Dahiliye Nezareti tarafından Başkomutanlık

³³ BOA. HR. İD. 106. 10. 4. 2. (6 Mart 1332).

³⁴ Bu ifade belgede geçtiği şekliyle alınmıştır. Burada mevzu bahis farklı yazı çeşidi; Osmanlı Türkçesinde kullanılan Arap Alfabeti ve Bulgaristan’da kullanılan Kiril Alfabeti kastedilmektedir.

³⁵ Bu belgenin sadece Fransızca nüshası mevcuttur. BOA. HR. İD. 106. 11. 1. (5 Mart 1332).

³⁶ İki tarih verilmesinin nedeni Rumi takvim ile Miladi takvim arasındaki 13 günlük farktır.

³⁷ BOA. HR. İD. 106. 11. 2. (12 Mart 1332).

ile irtibatlı bir şekilde inceleneceği cevabı verilmiştir.³⁸ Almanya, Hariciye Nezaretine yukarıdaki söz konusu formlar dışında aynı tarihli belgede Avusturya-Macaristan tarafından hazırlanan “Askeri Muayene Hakkında Genel Talimat” ve kendileri tarafından hazırlanan “Balkan Trenine Binecek Yolcular Hakkında Talimat” başlıklı iki yazı daha göndermiştir.

2. Balkan Treni ile İlgili Nihai Kararlar ve Talimat Metni

Almanya tarafından hazırlanan Balkan Trenine Binecek Yolcular Hakkında Talimat tüm müttefik devletlere gönderilmiştir. Müttefik Devletler ise talimat metni çerçevesinde düzenlemelerini yapmış ve seferin başlayacağı döneme dek bu hazırlıkları tamamlamıştır. Tren sefere başladığında tüm müttefik devletler ortak bir şekilde bu talimatı uygulayacaklardır. Söz konusu bu talimat 19 maddeden oluşmakta ve Balkan treni hattında gerçekleşecek yolculuğun esaslarını içermektedir.

Talimatnamede, trende kimlerin seyahat edebileceği, seyahat edecek kişilerin hangi mevkide seyahat edecekleri, sınır muayenelerinin ne şekilde yapılacağı, söz konusu bu kişilerin yanlarında ne gibi eşya taşıyabileceklerine dair hükümler ayrıntılı olarak ifade edilmiştir. Talimatnamenin başlığı “*Balkan Trenine Binecek Yolcular Hakkında Talimat*”³⁹ şeklindedir. Talimatın ilk bölümü “*Balkan Treniyle Seyahat Etmeye İzinli Olanlar*” hakkındadır. Bu maddede; Balkan Treninin, müttefik hükümetler arasında askeri, politik, harp ve iktisadi işlerle ilgilenen görevlilere tahsis edildiğinden bu trenden ancak bu işlerle ilgilenen kişiler faydalanabileceği belirtilmiştir. Trenin Birinci Mevki ve Yataklı Vagonlarında; Hanedan üyeleri, Osmanlı Devleti ve müttefik devletlerin kara ve deniz asker ve memurları, müttefik devletlere acil bir şekilde ulaşması gereken hasta ve yaralı memur ve hasta bakıcıları, büyük rütbedeki memurlar, Osmanlı ve müttefik devletler tebaasından olup Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin askeri, siyasi ve iktisadi menfaatleri için görevlendirilmiş siviller, Müttefik devletlerin bilinen kurye memurları seyahat edeceklerdir.

İkinci mevki için; birinci mevkide belirtilen kişiler (birinci mevkiye binmedikleri takdirde), küçük rütbede bulunan memurlar (gerekli durumlarda, çalıştığı kurumun yazılı izniyle), İstisnai durumlarda hastane baştabiplerinin onayıyla yaralı kişiler, mevcut mevkilere göre Türk ordusu veya müttefik devletler menfaatine seyahat edenler yolcuk yapabileceklerdir. Söz konusu tüm bu yolculardan alınacak seyahat ücretinin ise daha sonra alınacak karara bağlı olduğu belirtilmiştir.⁴⁰

Talimatnamenin ikinci bölümü pasaport ve diğer belgelerin alınması (elde edilmesi) ile ilgilidir. Müttefik ülkelere gitmek üzere Balkan trenine binecek kişilerden üniformalı olacak asker ile üniformalı hükümet memurları dört dilde yazılmış ve ekli gidiş belgesini (mürur tezkeresi⁴¹) ibraz etmeye, üniformasız gidecek asker (bu ancak özel izin ile mümkündür)

³⁸ BOA. HR. İD. 106. 11. 8. 1. (12 Mart 1332).

³⁹ BOA. HR. İD. 106. 11. 11-12-13. (12 Mart 1332), TsDİA, (Merkez Devlet Tarih Arşivleri) (Din ve Dışişleri Bakanlığı) F. 321K, Op. 1, a.e. 2516, s.3. (ЦДИА., ф. 321к, он. 1, а.е. 2516, л. 1.).

⁴⁰ TsDİA, F. 321K, Op. 1, A.e. 2516, s.3. (ЦДИА., ф. 321к, он. 1, а.е. 2516, л. 1.).

⁴¹ İlkay Yılmaz kaleme aldığı Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde başlıklı eserinde Mürur Tezkeresini: “*Tıpkı Rusya'daki iç pasaportlar gibi hem kimlik hem de kişinin hangi meşru sebeple bulunduğu yeri terk ettiğinin belgesidir*” şeklinde tanımlarken (Detaylı bilgi için Bkz. İlkay Yılmaz, *Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014, s. 171.), Nalan Turna ise Seyahat, Göç ve Asayiş Belgeleri adlı eserinde Mürur Tezkeresini; “*Eş kale dayalı iç pasaport sistemi*” olarak tanımlamaktadır. (Daha detaylı bilgi için Bkz. Nalan Turna, *19. YY.'den 20. YY.'ye Osmanlı Topraklarında Seyahat, Göç ve Asayiş Belgeleri*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2013, s. 14.)

siviller gibi hem pasaport hem de gidiş belgesi almaya mecbur tutulmuştur. Balkan treniyle gidecek mülki memurlar ile diğer bütün siviller usulüne uygun pasaport ve gidiş belgesini (mürur tezkeresi) bulundurmamak zorundadır. Pasaportlar sahibinin geçeceği ülke konsolosları tarafından vize edilecektir. Osmanlı pasaportları özel kanuna tabi olup diğerleri de adı geçen kanunun sekizinci maddesi gereğince Osmanlı memuruna vize ettirilmelidir.

Gidiş belgeleri (Mürur tezkereleri) Dersaadet merkez kumandanlığından verilir. Bu belgeyi almak için askerler ait oldukları kurumların en büyük makamından ve mülki idarelerden, memur olmayan siviller ise seyahatle alakalı olan makam ve müesseselerden, müttefik devletler tebaasına mensup olanlar kendi konsoloshanelerinden Balkan treni ile hareketlerini gerektiren gerekçeyle alakalı bir belge alarak trenin hareketinden iki gün önce merkez kumandanlığına müracaat ederler. Bu belge, belge sahibinin cepheden alınmış son resmi ve bu resmin belge sahibine ait olduğuna dair belgeyi veren makamın resmi mührü, mühür yoksa imzasıyla tasdik olunacaktır. Mührün kısmen resim, kısmen de vesika üzerinde görünmesi lazımdır.

Merkez kumandanlığı söz konusu belge ile belge sahibinin trende hangi mevkide seyahat edeceğini dikkate alarak Şark Hattı Komiserliğini bilgilendirir, daha sonra gidiş belgesini (mürur tezkeresi) yazar ve kişiye verir. Söz konusu tezkereye kişinin cepheden alınmış son resmi ilave edilerek üzeri sabit mürekkep ve kişinin el yazısı ile imza olunacak, ayrıca tezkerede merkez kumandanlığının resmi mührü bulanacaktır. Kurum belgesi, gidiş belgesi (mürur tezkeresi) ve pasaportta kullanılan fotoğraflar birbirinin aynısı olacaktır. Resmi görevliler dışında gidiş belgesi (mürur tezkeresi) elde etmek için tam ve usulüne uygun bir şekilde polis müdürlüğünce işlemleri son bulmuş ve konsolosluklar tarafından vize edilmiş pasaportlar da gösterilmek zorundadır. Askeri ve idari personel trenin hareketinden bir gün öncesinde dahi gidiş belgesi (mürur tezkeresi) alabilirler. Kurye olduğu bilinen kişilere verilecek gidiş belgeleri (mürur tezkeresi) üç aylıktır ve onların bu belgeyi üç ay kullanacakları belge üzerindeki ilgili kısma yazılır. Balkan trenine binecek her sınıf yolcu söz konusu gidiş belgesini (mürur tezkeresi) Sirkeci istasyonunda-merkez kumandanlığı tarafından atanan kontrol görevlisine vize ettireceklerdir.⁴²

Talimatnamenin üçüncü bölümü yolculuk yapacak kişilere biletlerin verilmesi ile ilgilidir. Biletler, vize ettirilmiş gidiş belgesinin (mürur tezkeresi), ayrıca muamele görmüş pasaport ve vizeli gidiş belgesinin (mürur tezkeresi), vücudunda bit varsa, bunlardan temizlenmesi gerektiğine veya buna ihtiyaç olmadığına dair ilmühaberinin gişedeki üniformalı görevliye ibraz edilmesi sonucu gişeden verilir. Yolcular Balkan trenine yalnız Sirkeci istasyonundan bineceklerdir. Mülkiye memurları ve siviller için emniyet genel müdürlüğünün, Osmanlı askeri için merkez kumandanlığının gidiş belgelerinde (mürur tezkeresi) yazılı izni olmadıkça sınırı kadar ara istasyonlarda trenden inmek yasaktır.⁴³

Dördüncü bölüm yolcuların sınır dışına yanlarında götürebilecekleri evrak ve matbuat hakkındadır. Balkan treni yolcularının yanlarına basılı ve basılı olmayan mektup, evrak ve kitap almaları yasaklanmıştır. Yasağa rağmen yolcunun mecburen taşımak zorunda olduğu evrak var ise gidiş belgesi (mürur tezkeresi) alınırken bu evrak merkez kumandanlığına gösterilir, sansürün tetkikinden geçer ve zarflanır. Merkez kumandanı mührüyle mühürlenir. Bu şekilde mühürlenmiş zarflar artık açılıp içeriği tetkik edilmez. Fakat bu kararlar üniformalı asker, yüksek rütbeli ve mülkiye memurları için uygulanmayacak, bunlar görevi çerçevesinde birlikte götürebilecekleri evrakları açık olarak bulundurabileceklerdir.

⁴² TsDİA, F. 321K, Op. 1, A.e. 2516, s.3. (ЦДИА., ф. 321к, он. 1, а.е. 2516, л.3.).

⁴³ TsDİA, F. 321K, Op. 1, A.e. 2516, s.3. (ЦДИА., ф. 321к, он. 1, а.е. 2516, л.3.).

Talimatnamenin beşinci bölümünde eşya muayenesi ile ilgili kurallar belirlenmiştir. Bu bölümün ilk maddesinde vagona alınacak eşyaya dair düzenlemeler mevcuttur. Yolcuların yalnız hareket esnasında kullanmaya mecbur oldukları eşyayı yanlarına alabilecekleri, bundan fazlasına müsaade olunmayacağı, elde taşınabilecek küçük hacimli eşyanın ise daha önceki maddelerde beyan olunduğu üzere usulüne uygun bir şekilde muayene ve üzerine mühür vurulduktan sonra yolcunun yanına alabileceği belirtilmiştir. İkinci maddede teslim edilecek eşyaya dair düzenleme yapılmıştır. Kapalı vagonlara verilecek eşya, hareketten bir gün önce öğleden sonra saat 14.00 ile 17.00 arasında Sirkeci istasyonunda memurlara teslim olunacaktır. Büyük eşya ise hem askeri hem de gümrük muayenesine tabi olup, muayene sonrasında gümrük memurları mührüyle askeri muayene memurları tarafından mühürlenecektir. Bu şekilde muayeneden geçmeyen eşya trene asla kabul edilmeyecektir. İstisna olarak açık evrak taşımaya hakkı olan asker ve memurların eşyası (11. Madde'nin C bendi) yalnız askeri muayeneden muaf tutulacaktır.

Altıncı bölüm hudut muameleleri ile ilgili olup sınır hattında uygulanacak işlemler düzenlenmiştir. Pasaportların ve Gidiş Belgelerinin (Mürur Tezkeresi) ve yolcuların yanlarında buldukları el eşyasının ve elbiselerinin incelenmesi işi sınıra varmadan önce tren içerisinde ve hareket sırasında ve sınır kapısı mahallinde tamamlanacaktır. Bu yoklama için Şimendifer idaresi tren içerisinde gerekli yerleri uyarı ile kullanıma açacak, açık evrak taşımaya izinli olanlar söz konusu bu hafif eşya muayenesine tabi olmayacaklardır. (11. Maddenin C bendi, 13. Maddenin B bendi).⁴⁴

Son bölüm (yedinci bölüm) bir takım özel hükümler içermektedir. Bu bölüm beş maddeden müteşkil olup müttefik devletlerin askeri personellerinin yolculukları hakkında düzenlemeler içermektedir. Müttefik ordulara mensup üniformalı askerler Balkan treniyle yola çıkmak için İstanbul'da mensubu oldukları Ateşemiliterliklerin resmi mühür ve imzasını taşıyan ve dört dilde basılmış gidiş belgesine (mürur tezkeresi) sahip olacaklar ve bu belgelere de belge sahibinin fotoğrafı ve bu fotoğrafta Ateşemiliterlerin resmi mühürleri bulunacaktır. Adı geçen belgeler merkez kumandanlığına gösterildikten sonra ayrıca bir belge alınmasına gerek yoktur. Gidiş belgelerini (mürur tezkeresi) trene binmeden önce Sirkeci istasyonunda kontrol memuruna (8. Madde) vize ettireceklerdir. Müttefik ordulara mensup askerler sivil gittikleri takdirde diğer siviller gibi usulüne uygun pasaport çıkarmaya ve gidiş belgesi (mürur tezkeresi) almak için merkez kumandanlığına müracaat etmek zorundadırlar. Müttefik ülkelerinden dönecek olan Osmanlı askerleri karşılıklı olarak Osmanlı Devleti'nin Ateşemiliterlerinden aynı şekilde dört dilde yazılmış gidiş belgesi (mürur tezkeresi) alarak seyahat edecekler ve ayrıca bir muameleye tabi tutulmayacaklardır. Müttefik devletlere mensup askerler ile diğer kişilerin sınırla İstanbul arasında Balkan treninden inmek ve Konvansiyonel treninden inip binmek için ekli iki numaralı vesikaya⁴⁵ sahip olması şarttır. Aksi halde inip binmeleri yasaklanmıştır.⁴⁶ Üniformalı Osmanlı askerleri sadece müttefik ülkelere konvansiyonel treniyle hareket ettikleri takdirde dahi pasaport temin etmekten muaftır. Yalnız gidiş belgesi (mürur tezkeresi) ile seyahat edebileceklerdir.

Almanya tarafından gönderilen bu talimat 26 Mart 1916 tarihinde Dahiliye Nezaretine ulaşmıştır. Bu talimata Dahiliye Nezareti ise Talat Paşa imzasıyla 26 Nisan 1916 tarihinde cevap vermiştir. Dahiliye Nezareti İdari İşler Genel Müdürlüğü üzerinden gönderilen yazıda; Almanya Hükümetinden gönderilen yazı, ekleri ile birlikte Başkomutanlık vekaletine sevk edilmiştir. Başkomutanlık tarafından istenen düzeltmeler yapılmış ve tekrar Dahiliye

⁴⁴ TsDİA, F. 321K, Op. 1, A.e. 2516, s.4. (ЦДИА., ф. 321к, он. 1, а.е. 2516, л.4.).

⁴⁵ Mürur Tezkeresi.

⁴⁶ TsDİA, F. 321K, Op. 1, A.e. 2516, s.5.(ЦДИА., ф. 321к, он. 1, а.е. 2516, л.5.)

Nezaretine gönderilmiştir. Rumi 20 Nisan 1916'dan (Miladi 3 Mayıs 1916) itibaren önceki dönemlerde uygulamaya alınan kararların sona erdirildiğine dair yazının ilgili hükümlere gönderilmesi ve Osmanlı topraklarından ayrılacak olan müttefik hükümetler askeri personeline uygulanacak kolaylıkların aynı şekilde Osmanlı askeri personellerine de uygulanması gerektiği, askeri kararlarda Osmanlı Devlet görevlilerine yapılan muamelenin aynı şekilde onlara da uygulanmak zorunda kalınacağını ekli yazı ile biri Başkomutanlık Vekaletine gönderilmek üzere iki nüsha Fransızca yazılı metin hazırlanması Dahiliye Nezareti tarafından rica edilmiştir. Formalarla ilgili ise, Fransızca hazırlanan yazının ekine ilave edilecek mürur tezkeresi (İzin Belgesi) örneğinin içerik açısından Almanya Hükümetince kullanılmakta olan mürur tezkeresi ile aynı olduğu cevabı verilmiştir.⁴⁷

Hariciye Nezareti, Dahiliye Nezaretinin üzerinde düzeltmeler yaparak gönderdiği yazının Fransızca tercümesini 3 Mayıs 1916 tarihinde Berlin, Viyana ve Sofya Büyükelçilerine göndermiştir. Yazının gönderildiği Büyükelçiliklere; bu talimatnamenin 8 Mayıs 1916 tarihinde yürürlüğe gireceğini, talimatnamenin Osmanlı Hariciye Nezaretine geldiği tarih itibarıyla müttefik devletler askeri personeline gösterilecek kolaylıkların ancak Osmanlı askeri personellerine de gösterilmesi şartıyla uygulanacak koşulların karşılıklı olması, aksi takdirde Osmanlı askeri personellerine uygulanan kararlarının aynen onlara da uygulanmak zorunda olunacağı bildirilmiştir.⁴⁸ Dahiliye Nezareti ise Almanya tarafından gönderilen Mürur Tezkeresi üzerinde düzenleme yaparak, düzeltilen Mürur Tezkeresi örneğini Berlin, Viyana ve Sofya elçiliklerine göndermiş ve onlardan 3 Mayıs 1916 tarihli ve 81694 numaralı Hariciye Nezareti yazısında belirtilen 8 Mayıs 1916 tarihine dek hazır edilmesini istemiştir.⁴⁹

Dahiliye Nezareti tarafından hazırlanarak hem Hariciye Nezaretine hem de müttefik ülkelerdeki temsilciliklere gönderilen Mürur Tezkeresi ek 4'te belirtilmiştir.

Osmanlı Hariciye Nezareti tarafından İstanbul'daki Alman Büyükelçiliğine ve Osmanlı Devleti'nin müttefik devletlerdeki temsilcilerine gönderilen talimatname hakkındaki yazıda dikkat çeken nokta Osmanlı Devleti'nin Balkan Treni ile seyahat için müttefik devletlerin askeri personellerine göstereceği kolaylıkların aynı şekilde onlar tarafından da Türk askerlerine gösterilmesi isteğidir. Bu durumla ilgili yaşanabilecek sıkıntıların önceden önüne geçmek adına bu istekte bulunduğu düşünülmektedir. Dahiliye Nezareti'nin Başkomutanlık Vekaleti ile birlikte hazırlanmış olduğu mürur tezkeresi formunda kapak sayfasında Türk Bayrağı, formun ilk sayfasındaki "Efendi, Hanım Namına", "Tabiyyeti-(uyruğu)" ve "Evvelce Başka, Hangi, Ne Zamana Kadar" kısımlarının çizildiği görülmektedir. Almanya tarafından gönderilen formdan farklı olarak yapılan diğer bir düzeltme ise yine dört dilde hazırlanan izin belgesinde Türkçe metinlerin en üst kısma alındığıdır. Bu form örneğinden yola çıkarak müttefik devletlerin her biri formu yine dört dilde olacak şekilde fakat kendi usulüne göre uyarlamıştır.

3. Talimatnamenin Yürürlüğe Girmesi Sonrası Gerçekleşen Yazışmalar

Balkan Treni ile seyahat 8 Mayıs 1916 tarihinde talimatnamedeki kurallar çerçevesinde uygulanmaya başlanmıştır. Bundan sonraki süreçte ise yazışmalar trenle yapılan seyahatlere dair alınan kararların uygulanmasında yaşanan bazı aksaklıklar üzerinden gerçekleşmiştir. Buna ilk örnek 13 Mayıs 1916 tarihinde Hariciye Nazırı Halil Bey imzasıyla Berlin Büyükelçisi Hakkı Paşa'ya çekilen telgraftır. Telgrafta Büyükelçiden, Balkan Treni ile seyahat edecekler hakkındaki talimatname hükümlerine göre tarafsız devletlere mensup kişilerin Balkan treniyle seyahat edemeyecekleri ancak detaylı araştırmalar sonucu uygun bulunursa

⁴⁷ BOA. HR. İD. 106. 15. 1. 1. (12 Nisan 1332-22 Cemaziyye'l-ahir 1334).

⁴⁸ BOA. HR. İD. 106. 15. 2. 1. (20 Nisan 1332).

⁴⁹ BOA. HR. İD. 106. 15. 3. 1.

seyahatlerine izin verileceği belirtilmiştir. Fakat Almanya’da tarafsız devletlerin siyasi memurları ile kuryeleri hakkında yolcu olarak bir istisna ile müsaade gösterildiğine dair haberler geldiğinden bu durumun araştırılması ve hızlı bir şekilde cevap verilmesi istenmiştir.⁵⁰

Aynı şekilde Avusturya-Macaristan Hariciye Nezareti kuryelerinin mürur tezkeresine sahip olmayıp bu belgeden muaf tutulacaklarına dair Başkomutanlık Vekaletine yazılan yazı bu örneğin ikincisini teşkil etmektedir. Yazılan yazıda; Avusturya-Macaristan Hariciye Nezareti kuryelerinin talimatname çerçevesinde mürur tezkeresi almaya mecbur olmadıkları halde, söz konusu bu kuryelerin Osmanlı Devlet memurları tarafından izin belgesi olmadığı gerekçesiyle zor durumda bırakıldıkları, bu durumun ortadan kaldırılması için talimatname çerçevesinde Avusturya-Macaristan kuryelerinin Osmanlı Devletine geliş ve gidişlerinde mürur tezkeresine sahip olma mecburiyetinden muaf tutulması ve bununla ilgili uygun koşulların sağlanmasına yönelik alınan kararın İstanbul’daki Avusturya-Macaristan elçiliğine ivedilikle bildirilmesi istenmiştir.⁵¹ Avusturya-Macaristan Elçiliği tarafından yazılan bu yazıyı Sadrazam Said Halim Paşa da görmek istemiştir.⁵² Elçilik tarafından bildirilen bu durum incelendikten sonra yapılan talep doğrultusunda düzeltilmiştir. Bu hususta bir tekrar yazısına rastlanılmamıştır.

Müttefikler arası yazışmalarda bir diğer örnek ise Bulgaristan’ın İstanbul’daki Ortaelçisi Koluşev’in Bulgar Din ve Dışişleri Bakanlığına gönderdiği yazıdır. İstanbul’daki Bulgar Ortaelçisi Koluşev talimat metnini 27 Mayıs 1916 tarihinde Bulgar Din ve Dışişleri Bakanlığına iletmiştir. Ortaelçi Koluşev’in iletlediği yazının tam metni ise şu şekildedir:

Balkan Treni ile İlgili Emirname

27 Mayıs 1916, İstanbul

“İstanbul’daki Çarlık Elçiliği 8 Mayıs 1916 tarihinde yürürlüğe giren “Balkan Treniyle Seyahat Edeceklerin İstasyon Emirnamesine İlave Talimatlar” hususunda bilgilendirmek için Din ve Dışişleri Bakanlığına talimatların bir kopyasını göndermekten onur duyar.

Ayrıca Çarlık Elçiliği, Çarlık Ortaelçisi Bay Koluşev’in kişisel girişimlerinin sonucu olarak, Balkan trenindeki yer sayısı meselesini çözmekle görevlendirilen Doğu Demiryolu yetkililerinin İstanbul’dan ayrılan her Balkan treninde, Sofya garından batıya gidecek olan yolcular için birinci sınıftan 18 yer ayrılacağına dair söz verdiğini bildirmekten onur duyar.”⁵³

Bulgar elçisinin gönderdiği yazıdan hareketle trende her müttefik ülke için belli bir koltuk kontenjanı ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bu kontenjanların hem ülke büyüklükleri hem de askeri hareketler noktasında geniş sorumlulukları nedeniyle büyük çoğunluğunun Almanya için ayrıldığı çıkarımında bulunmak yanlış olmayacaktır.

Şüphesiz zaman içerisinde hazırlanmış olan talimatnamenin belli oranlarda değişikliğe uğradığı da görülmüştür. Dahiliye Nazırı Talat Bey’in 20 Haziran 1916 tarihinde Hariciye Nazırı Halil Bey’e yazdığı “Balkan Trenine binecek yolcular hakkındaki talimatnamenin özel maddelerine yeni maddeler eklenmesi” başlıklı yazıda bu durum açıkça görülmektedir. İlave edilen madde sayısı dördtür. Bu dört yeni madde talimatnamenin 15’inci maddesine yöneliktir. İçerik olarak ise; Alman ordusuna mensup olanlara ve Osmanlı Devleti Ataşemiliterlerine mürur tezkeresi Alman Sahra Şimendifer şubesi Erkan-ı Harp memuru tarafından verileceği gibi bu tezkerelerin üzerinde yapışmış fotoğrafların da adı geçen memur tarafından tasdik

⁵⁰ BOA. HR. İD. 106. 16. 1. 1. (30 Nisan 1332).

⁵¹ BOA. HR. İD. 106. 18. 1. 1. (5 Mayıs 1332).

⁵² BOA. HR. İD. 106. 18. 3. 1. (5 Mayıs 1332).

⁵³ TsDİA, F. 321K, Op. 1, A.e. 2516, s.4-5.(ЦДИА., ф. 321к, оп. 1, а.е. 2516, л. 4-5.)

Birinci Dünya Savaşında Müttefikleri Birbirine Bağlayan Balkan Treni

edileceği, Acil durumlarda özellikle Alman askeri personellerinin fotoğraf çıkarmaları mümkün olmaz ise fotoğraf yerine Sahra Şimendifer Şubesi Erkan-ı Harp memuru tarafından, Avusturya-Macaristan ordusuna mensup olanlar için de Avusturya-Macaristan Ataşemiliteri tarafından fotoğraf yerine bir tasdikname verileceği şeklindedir..

Talimatnamenin 4'üncü maddesine ise: *Seyahat amaç ve sebebine yönelik olarak konsoloshanelerden ayrıca evrak talebinden vazgeçilecektir. Seyahat amacı pasaportta Türkçe ve Almanca mühürle mühürlenerek seyahate izin verildiği gösterilmiş olacaktır. Dönüş için de geçerli olmak üzere mürur tezkeresine sahip olanlar bu tezkerelerini yalnız "görölmüştür" ibaresini yazdırmak için merkez komutanlığına vereceklerdir. Bu durumda mürur tezkeresinin konsoloshane tarafından tasdikine gerek yoktur* ifadeleri eklenmiştir.⁵⁴ Talimatnameye yapılan bu eklemelerin Fransızca tercümeleri 25 Haziran 1916 tarihinde Hariciye Nezareti tarafından Berlin, Viyana ve Sofya'da bulunan Osmanlı Elçiliklerine gönderilmiştir.⁵⁵

Müttefikler arası seyahatin 8 Mayıs 1916 tarihi itibarıyla talimatname çerçevesinde bazı detaylar dışında sağlıklı bir şekilde sağlandığı görölmektedir. Sonraki süreçte tren ile seyahat hususunda müttefik devletler arasında yapılan ilk toplantı 7 Şubat 1917 tarihinde Sofya'da gerçekleştirilmiştir. Bu toplantı "Balkan Trenine Binecek Askeri ve Sivil Yolcularla Bunların Mürur Tezkerelerine Karşı Uygulanacak Olan Muamele" gündemi ile gerçekleşmiştir. Toplantıya tüm müttefik devletlerin ilgili askeri delegeleri katılmıştır. Müzakereler sonunda karşılıklı olarak kabul edilen ve imza atılmış bir protokol ortaya çıkmıştır. Bu protokolün Osmanlı Devleti tarafından uygulanacak bölümü Başkomutanlık Vekaleti tarafından Hariciye, Harbiye, Bahriye, Dahiliye Nezaretlerine, Askeri Karargâh Şubesine, 1'inci Orduya, Merkez Komutanlığına ve Polis Müdüriyetine 16 Şubat 1917 tarihinde tebliğ edilmiştir.⁵⁶ 24 Şubat 1917 tarihinde Dahiliye Nezareti, Talat Paşa imzasıyla, protokolün uygulanacak maddelerinin ilgili birimlere iletilmesine dair Hariciye Nezaretine bilgi vermiştir.⁵⁷ Hariciye Nezareti ise Dahiliye Nezareti ve Başkomutanlık Vekaleti tarafından gönderilen yazıya istinaden protokol çerçevesinde Osmanlı Devleti tarafından uygulanacak maddeleri içeren talimat metninin bir nüshasını 26 Şubat 1917 tarihinde Berlin, Viyana, Sofya, Bern, Lahey, Stockholm, Kopenhag Orta ve Büyükelçiliklerine göndermiştir. Berlin'den İstanbul'a gidecek olanlar da bu talimat hükümlerine uyacaklarından, bu konuda gerekli düzenlemeler için konu ile alakadar olanlara durumun bildirilmesi istenmiştir.⁵⁸

Talimatname protokolünün hazırlanışı ve kurumlar arası seyahati bu şekilde gerçekleşmiştir. Protokolün içeriğinde ise Balkan treninde Osmanlı Devleti'ne ayrılan yer sayıları, yolcuların seyahat için alacakları belgelere yönelik nasıl bir muamele uygulanacağı hakkında düzenlemeler mevcuttur. Protokol altı maddeden oluşmaktadır. Detayları ise şu şekildedir; Her Balkan treninde üniformalı Osmanlı askeri personel ve memurlar için 10 mevki ayrılacaktır (İstanbul'dan Berlin'e kadar; tümü Birinci Mevki'den olmak üzere 7 Yataklı, 3 Yataksız toplamda 10 mevki). Bu mevkilerin doluluk durumu hakkında trenin hareketinden 24 saat önce İstanbul'da Karargâh-ı Umumi ve Harbiye Nezaretinin emriyle Rumeli hat komiserliğine Sofya, Viyana ve Berlin'de bulunan Osmanlı Ataşemiliterlerinin aracılığıyla güzergâh üzerindeki istasyonların komutanlıklarına bilgi verilmelidir. Bu zamandan sonra boş kalan mevkiler sivillere tahsis olunmak üzere Şimendifer idaresine devredilecektir. Yalnız hareket saatinden önceki son 24 saat içerisinde acil bir askeri emir ile hareket etme mecburiyetleri

⁵⁴ BOA. HR. İD. 106. 35. 1. 1. (7 Haziran 1332).

⁵⁵ BOA. HR. İD. 106. 35. 2. 1. (12 Haziran 1332).

⁵⁶ BOA. HR. İD. 107. 16. 1. 1. (3 Şubat 1332).

⁵⁷ BOA. HR. İD. 107. 16. 2. 1. (11 Şubat 1332).

⁵⁸ BOA. HR. İD. 107. 16. 3. 1. (13 Şubat 1332).

ortaya çıkan askeri personel ve memurlar, daha önce boş kaldığı için Şimendifer idaresine devrolunup da siviller tarafından işgal edilen mevkiler, müracaatları sonrası mecburiyeti bulunan bu askeri personel ve memurlara verilecektir.

Balkan Trenine bineceklerin miktarı son derece sınırlandırılacak ve bu hususta talimatnamenin 1'inci maddesindeki şartlar geçerli olacaktır. Gerek Osmanlı Devleti'nin ve gerek müttefik devletlerin bünyesinde bulunan tarafsız devletler elçilerinin İstanbul'dan Berlin'e kadar Balkan Trenlerinde yalnız bir siyasi kurye memuru bulundurmalarına müsaade edilecektir. Özel bir maksat ya da askeri bir ihtiyaca yönelik olmaksızın Osmanlı Devleti'ne mensup tarafsız devletler tebaasından hiç kimsenin (Elçilikler tarafından daha önce tasdik listesi Hariciye Nezaretine verilmiş olan tarafsız siyasi memurlar dışında) Balkan Treniyle hareketlerine müsaade edilmeyecektir.

Protokolün son maddesi Balkan Treniyle İstanbul'a gelecek yolcuların mürur tezkerelerine yapılacak muamele hakkındadır. Son madde kendi içinde iki alt bende sahiptir. İlk bend; *“Osmanlı veya müttefik askeri personel ve memurları Sirkeci İstasyonuna ulaştığında, Osmanlı askeri personel ve memurlarının mürur tezkereleri Osmanlı kontrol subayı tarafından, diğerleri ilgili Alman ve Avusturya-Macaristan kontrol subayları tarafından toplanacak,⁵⁹ müttefiklerin mürur tezkereleri kontrol subayları tarafından mahallinde kayıtları yapıp tamamı Osmanlı kontrol heyetinde buna memur Osmanlı kontrol subayına teslim edilecek ve heyet tarafından kayıtları tutulduktan sonra bu mürur tezkereleri sözlü olarak bildirilen İstanbul'daki müttefik askeri elçiliklerine, Osmanlı askeri personel ve memurlarından toplanan mürur tezkereleri de İstanbul Merkez Komutanlığına teslim edilecektir”* şeklindedir. İkinci bendde ise sivil yolcular hakkında hüküm bulunmaktadır. Bendenin tam içeriği; *“Sivil yolcuların mürur tezkereleri eksiksiz bir şekilde askeri kontrol heyeti memurları tarafından toplanacak, daha önce toplanıp muhafaza edilenler de dahil olmak üzere dönüş için uygun olan mürur tezkereleri bulunacak ve tarihleri geçmemiş ise pasaportlarının iadesi zamanında sahibine yapılacaktır”* şeklindedir.⁶⁰ Osmanlı Devleti'nin imzalanan protokol çerçevesinde uygulayacağı maddeler, yurt içinde ve yurt dışında bulunan ilgili mercilere bildirildikten sonra uygulamaya geçilmiştir.

1917 yılı şubat ayına dek Balkan Treninde seyahat edecek yolculardan herhangi bir ücret talep edilmemiştir. Bu da zaten özel amaçla tertiplenmiş bir tren olduğu ve savaş şartlarında uygulanması nedeniyle askeri amaçların öncelikli olduğunu göstermektedir. Sivil yolcu olarak tanımlanan kişilerin ise müttefik devlet kuryeleri ile tarafsız devlet kuryeleri olduğu talimatnamede belirtilmiştir. Söz konusu bu sivillerden dahi bu tarihe dek ücret talep edilmemiştir. Fakat Balkan Treninde ücretli seyahat dönemi 16 Mart 1917 tarihi itibarı ile başlamıştır. Ücret alınması ile ilgili bu durum, Osmanlı Devleti'nin Berlin Büyükelçisi tarafından 16 Mart 1917 tarihinde Hariciye Nezaretine gönderilen yazıdan anlaşılmaktadır. İlgili yazıda; Balkan Treniyle seyahat eden sivil yolcuların her birinden 16 Mart 1917 itibarıyla Balkan Treni Mürur Tezkeresi bedeli olarak 3 Mark alınmaya başlandığı belirtilmiştir.⁶¹ Söz konusu ücretlendirmenin Osmanlı Devleti'nde uygulamaya geçilme tarihi ise 26 Mart 1917'dir. Söz konusu tarihte Hariciye Nazırı Nesimi Bey imzasıyla Harbiye ve Dahiliye Nezaretine yazılı bir bilgilendirme yapılmıştır.⁶²

Müttefik devletler arasında hareket eden bu trenin hazırlanan tüm nizamname, talimatname ve protokolleri 21 Mayıs 1918 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Söz konusu tarihte Alman

⁵⁹ BOA. HR. İD. 107. 16. 5. 1 - BOA. HR. İD. 107. 16. 8. 1 - BOA. HR. İD. 107. 16. 9.

⁶⁰ BOA. HR. İD. 107. 16. 5. 2 - BOA. HR. İD. 107. 16. 8. 2.

⁶¹ BOA. HR. İD. 107. 19. 1. 1. (16 Mart 1333).

⁶² BOA. HR. İD. 107. 19. 2. 1. (26 Mart 1333).

Hükümeti, İstanbul'daki Alman Büyükelçiliğine yürürlükten kaldırılma yazısını göndermiştir. Aynı tarihte Alman Büyükelçiliği de yazıyı Hariciye Nezaretine yazılı olarak bildirmiştir. Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi Bey ise Dahiliye Nazırı Talat Paşa'ya iletmiştir. Söz konusu yazıda; 22 Mart 1916 tarihli ve 2318 sayılı sözlü nota ile, 8 ve 21 Şubat 1916 tarihli ve 1636/2 16 A 3 sayılı ekte Osmanlı Devleti'ne sunulmuş olan hükümlerin kaldırıldığı bildirilmiştir.⁶³

Bu hükümlerin kaldırılmasına sebep olan gelişmeler ise yine cephe hattında yaşananlarla paralellik göstermektedir. 1918 yılı artık tüm taraflar için savaşın sonuna geldiği, Almanya ve müttefikleri için ise sonun başladığı ve mağlubiyetin somutlaştığı bir yıl olmuştur. Balkan Treni'nin seyrettiği güzergahın önemli bir parçası olan Bulgaristan'da 1918 yılında yaşanan kadın ayaklanmalarına Makedonya cephesinde konuşlu Bulgar askerleri de karışmış ve isyancı askerler Köstendil'de bulunan 2'nci Bulgar Ordusu Harekat Merkezini ele geçirmişlerdir.⁶⁴ Yaşanan bu gelişmeler sonrasında Bulgaristan savaştan çekilmek zorunda kalacaktır. Bu gelişmeler söz konusu müttefikler arası askeri ve diplomatik ağına da koptuğunu göstermektedir. Elbette bu şartlar savaşın sonunu getirirken, Balkan Treninin kimliğini de kaybetmesine neden olmuştur.

Savaş şartlarında hazırlanmış olan bu talimatname, aynı hat üzerinde daha önce düzenlenen seferlere ilave olarak oluşturulmuştur. Almanya'nın daha Birinci Dünya Savaşının başında oluşturmak istediği ittifak hattı, yani Berlin, Viyana, Sofya ve İstanbul bağlantısı tamamlandıktan sonra müttefik devletler arasında irtibat, ulaşım ve alışverişin daha hızlı gerçekleştirilmesi için Balkan Treni ismiyle özel bir tren seferi tertiplenmiştir. Söz konusu bu trenle ilgili talimatların Bulgar Ortaelçisi ile paylaşılması, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın İstanbul'daki Büyükelçileri ile de paylaşıldığını göstermektedir.⁶⁵

Sonuç

Trenle kendi sınırlarında ilk kez 1856 yılında tanışan Osmanlı Devleti, bundan sonraki 34 yıl içerisinde uzunluğu 5000 km'ye kadar ulaşacak olan bir demiryolu ağına sahip olmuştur. 1900'lü yıllara geldiğinde Osmanlı topraklarını boydan boya dolaşan demiryolları, Başkent'in yetki ve gücünü Balkanlardan, Anadolu'nun uç noktaları ve Mezopotamya'ya kadar etkili bir şekilde iletmesine yardımcı olmuştur. Bu durum onun teknolojik gelişmeleri takip ederken ve yabancı sermayeye demiryolları için birtakım imtiyazlar verirken, aslında kendi çıkarlarına da hizmet edecek yap-işlet-devret modelini daha o çağlarda uygulamaya koyduğunu göstermektedir.

Balkan Treni de İstanbul'dan Avrupa istikametine döşenmiş olan demiryolu üzerinde yürütülmekte olan tren seferlerine savaş şartlarında yeni bir sefer eklenerek ortaya çıkarılmış

⁶³ Bu belgenin Fransızcasından faydalanılmıştır. BOA. HR. İD. 107. 62. 3. 1. (21 Mayıs 1334).

⁶⁴ Narinç, a.g.t. s. 321.

⁶⁵ Sonuç bölümünün ilk paragrafı "Vahdettin Engin, "Rumeli Demiryolu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 35, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2008, s. 235-237. Musa Gümüş, "1893'ten 1923 Chester Projesi'ne Türk Topraklarında Demiryolu İmtiyaz Mücadeleleri ve Büyük Güçler", *Tarih Okulu Dergisi*, S. X, İzmir Mayıs-Ağustos, 2011, s. 151-194. Metin Hülügü, "Sultan II. Abdülhamid Dönemi ve Demiryolu Politikası" (1876-1909), http://www.metinhulagu.com/images/dosyalar/20120302112500_0.pdf, 09.04.2018. Esin Kahya, "Türkiye'de İlk Demiryolları", *Belleten*, LII, Sayı 202, Nisan 1988, s. 211-212. İsmail Yıldırım, "Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923-1950)", *ATAM*, Ankara, 2001. M. Cengiz Yıldız, "Osmanlı'dan Günümüze Demiryolu Politikalarına Genel Bakış", *Trafik ve Yol Güvenliği II. Ulusal Kongresi Bildiri Metni*, Ankara 7-9 Mayıs 2003, s. 3. (https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/35761851/Osmanlidan_Gunumuze_Demiryolu_Politikalarına_Genel_Bakis.pdf?1417179503=&response-content=04.07.2020)" eserlerinden faydalanılmıştır.

bir düzenlemedir. Bu demiryolu ağı Berlin'e kadar ulaşmaktadır. Günümüzde İstanbul'dan Berlin'e gidecek olan bir trenin güzergâh olarak iki rotası bulunmaktadır. Bu rotalardan ilki İstanbul-Bükreş-Budapeşte-Berlin hattıyken ikincisi İstanbul-Sofya-Belgrad-Budapeşte-Berlin şeklindedir. Bu mesafe yaklaşık olarak 1739 kilometredir. 8 Mayıs 1916 tarihinde hazırlanan talimatla hayata geçirilen Balkan Treni ise güzergâh olarak ikinci kısmı kullanmıştır. Bulgaristan'ın savaşa katılması sonucunda Osmanlı Devleti-Bulgaristan-Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın Merkezi Kuvvetler kanadındaki ittifakı tamamlanmıştır. Balkan Treni için müttefik olan bu dört devlet arasındaki bağı engel teşkil edecek kısım sadece Niş ve Belgrad hattıdır. Çünkü Sırbistan İtilaf Devletleri safındadır ve Avusturya ile savaş halindedir. Fakat Bulgaristan 6 Eylül 1915 tarihinde savaşa katıldıktan sadece 3 hafta sonra Almanya ve Avusturya-Macaristan birliklerinin desteği ile Sırbistan üzerine sefere başlamış ve 1915 yılının Kasım ayında Niş ve Belgrad'ı müttefik askerler ile birlikte ele geçirmişlerdir. Bu sayede Balkan Treni için İstanbul'dan hareket ettikten sonra Berlin'e kadar trenin geçeceği güzergâhlarda herhangi bir engel kalmamıştır.

Trenin genel olarak müttefik devletler arasında ulaşım ve irtibatın daha hızlı sağlanması için oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Trenle seyahat edecek olan kişiler de üst düzey kişiler, asker, sivil memur ve yaralılardır. İstanbul'un Avrupa yakasında bulunan Sirkeci istasyonundan hareketle Osmanlı Devleti'nin sınırına kadar, yani Dimetoka'nın bir kısmını da içine alan 2000 kilometre karelik kısmın Bulgaristan'a verilmesi sonrasında şimdiki Edirne sınırına kadar trenden yolcu indirilmeyeceği, trene binişlerde pasaport ya da merkez komutanlığından alınacak gidiş belgesine sahip olunması gerektiği açıkça belirtilmiştir.

Tren ile ilgili hazırlanan tüm nizamname ya da talimatnameler Avusturya-Macaristan tarafından hazırlanmış gibi görünse de I. Dünya Savaşı boyunca İttifak Bloğunun tüm askerî harekât ve komutasına yön veren Almanya'nın isteği ve yönlendirmesi doğrultusunda böyle bir trenin hayata geçirildiğini bilmek gerekmektedir. Bu trenle ilgili görev alan tüm diğer müttefik devletler yine Almanya'nın verdiği görevleri yerine getirmek amacıyla hareket etmişlerdir.

Bu trenin yukarıda bahsi geçen görevlilerle birlikte sadece Osmanlı sınırları dışına seyahat etmek isteyenler için oluşturulduğu açıktır. Osmanlı asker ve sivil görevliler için müttefik ülkelerden hareketle İstanbul'a gelecek olanlara da kısmi bir ayrıcalık tanındığı talimatın 17 ve 19'uncu maddelerinde belirtilmiştir.

Balkan treni ile seyahat için Osmanlı Devleti de belirlenen talimat çerçevesinde kendi iç uygulama alanı ve seyahat edecek görevlileri için istenen pasaport ve izin belgelerini hazırlamıştır. Diğer taraftan bir Osmanlı görevlisinin Osmanlı sınırları dışında nasıl muamele gördüyse, Osmanlı sınırları içerisinde yabancı bir görevlinin de aynı muameleye maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle yazışmalar içerisinde devletler arası bir krizin çıkmaması için verilen izinlerin eş değer olmasına dikkat edilmiştir.

Müttefik devletler dışındaki bir devlet görevlisinin trenle seyahatleri sınırlandırılmış, seyahate izin verilecekse bu iznin kuralları net bir şekilde hükme bağlanmıştır. Aktif savaş hattında gerçekleşecek yolculuk için ise talimatnamede özel hükümler belirlenmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nın tüm süreçleri ele alındığında Almanya merkezli bir ittifak bloğunun varlığı ve bu varlığın kurallarının yine Almanya tarafından belirlendiği aşikardır. Bu durumun net bir şekilde anlaşılması ise Bulgaristan ile ittifak kurma sürecine, Balkanlar'da oluşturulmak istenen dengeye, Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında kurulan ittifakın çerçevesine detaylıca bakılması ile mümkün olacaktır.

Birinci Dünya Savaşında Müttefikleri Birbirine Bağlayan Balkan Treni, savaş sürecinde ihtiyaç duyulan İttifak bağlantısını sağlamış, şartların oluşması sonrası önemli bir eksikliği

gidermiştir. Bu çalışma da I. Dünya Savaşı üzerine araştırma yapan araştırmacılara bir nebze de olsa rehberlik yaparak, bu konudaki eksikliği gidermiş olacaktır.

Kaynakça

Bulgaristan Merkez Devlet Arşivleri

TsDİA: Din ve Dışişleri Bakanlığı

Bulgaristan Balkan Araştırmaları Enstitüsü (Balkanistika) Tıpkı Basımı

İİ BAN: Balkan Araştırma Enstitüsü Tarih Yayınları, Birinci Dünya Savaşı

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri

BOA: Hariciye Nezareti İdare

Kitap ve Makaleler

BAYUR Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt: II Kısım: IV, TTK Yay., Ankara 1991.

ENGİN Vahdettin, "Rumeli Demiryolu", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 35, Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2008, s. 235-237.

GÜMÜŞ Musa, "1893'ten 1923 Chester Projesi'ne Türk Topraklarında Demiryolu İmtiyaz Mücadeleleri ve Büyük Güçler", *Tarih Okulu Dergisi*, S. X, İzmir Mayıs-Ağustos, 2011, s. 151-194.

HÜLAGÜ Metin, *Sultan II. Abdulhamid Dönemi ve Demiryolu Politikası (1876-1909)*, http://www.metinhulagu.com/images/dosyalar/20120302112500_0.pdf, (E.T. 09.04.2018)

KAHYA Esin, *Türkiye'de İlk Demiryolları, Belleten*, LII, Sayı 202, Nisan 1988, s. 211-212.

KALÇEV, Kalço K., *Bilgaro-Turski Voennopolitičeski Otnoşeniya (1915-1918)*, İzdatelstvo Universitet, "Sv. Sv. Kiril i Metodi" Veliko Tırnovo, 2011.

KOLAY Arif, "Anadolu'da İşletmeye Açılan İlk Demiryolu Hattı: İzmir-Kasaba (Turgutlu) Demiryolu", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:5, Sayı 54, Ekim 2017, s. 89-106.

LALKOV M., *Mejdu Viztorga i Pokrusata Bulgariya Po Vreme Na Voynite 1912-1918*, Biblioteka Bulgaria, Sofiya 1993.

NARİNÇ Ökkeş, *Bulgar kaynaklarına Göre Birinci Dünya Savaşında Bulgaristan ve Türk Bulgar İlişkileri (1914-1918)*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2017.

STANEV N., *Nai-Nova İstoriya Na Bulgariya 1912-1920*, İlüstratsii, Kıniga II Voyni Za Obedinenie, Peçatnitsa S.M. Staykova, Sofiya, 1925.

TURNA Nalan, 19. YY.'den 20. YY.'ye Osmanlı Topraklarında Seyahat, Göç ve Asayiş Belgeleri, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2013.

YILDIRIM İsmail, *Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923-1950)*, ATAM, Ankara, 2001.

-----, "Osmanlı Demiryolu Politikasına Bir Bakış", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 1, Elazığ, 2002, s. 313-324.

YILDIZ M. Cengiz, "Osmanlı'dan Günümüze Demiryolu Politikalarına Genel Bakış", *Trafik ve Yol Güvenliği II. Ulusal Kongresi Bildiri Metni*, Ankara 7-9 Mayıs 2003

(https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/35761851/Osmanlidan_Gunumuze_Demiryolu_Politikalarina_Genel_Bakis.pdf?1417179503=&response-content=04.07.2020)

YILMAZ İlkyay, *Serseri, Anarşist ve Fesadın Peşinde*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014.

EKLER

Ek 1: Balkan Trenine Binecek Yolcular Hakkındaki Talimatname (Bulgar Merkez Devlet Arşivleri: ЦДИА., ф. 321к, оп. 1, a.e. 2516)

بالقان ٹرنه بينه جك يولچيلر حقتده كي مقرراني ميين تهلپات

بالقاه تهيد سياحه مآذوره اولوندر

- ۱ — بالقان ترني، متفق حكومتلر ارسنده امور عسكريه وسيايه وحرب ايله علاقه دار اولان امور اقتصاديه نك تسريمه خادام اولق اوزره تاسيس ايدلديكندن بو ترندن آنجق بروجه آني ذوات مستفيد اوله بيليرلر .
اولاً : برنجي موقع ويتاقل و اغونلر :
- آ — خاندان سلطنت سنيه منسوبيني وحكومت عثمانيه ايله متفق حكومتلر بى وبجري ضابطان ومأمورين عسكريه سى
ب — برى تدوى متفقر مالكنه سرعتله عزيمتلىنه مجبوريت هجه كورون خسته ومجروح ضابطان ايله خسته باقيجيلرى مرخصلى
- ۶ — بيوك رتبه ده كي مأمورين ملكيه ايله تبعه عثمانيه ومتفق حكومتلر تبعه سندن اولوبده حكومت عثمانيه ومتفقرينك منافع عسكريه، سيايه واقتصاديه سى ايجون چاليشه جنى تكفل اولتان سيوللر
- ۷ — متفق حكومتلر ك ميين اولان قوريه مأمورلى
ثانياً : ايكنجى موقع :
- آ — بالاده كي قسده تعداد اولتان ذوات [برنجي موقعه بنديكلى تقديرده]
ب — كوچك رتبه ده كي مأمورين [غايت مهم اولان احوالده دائره عانده سنك اشعار والتزاميله]
- ۸ — مستنا احوالده خسته خانه سرطيليرينك تصديقنامه لريله مجروح افراد
۹ — موجود موقعلره كوره اردوى هاپون ويا متفقرى منفعتيه سياحت ايدنلر

سياحت ايجوراني

اجرت مسئله سى اتخاذ اولته جق قراره تابعدر .

— ۲ —

بساپورط و نائیه سائرته نك صورت استحصالی

- ۲ — متفكر مالكنه كيتمك اوزره بالقان ترنه بينه جك ذواتدن اونيفورمه سنی طاشیه جق ضابطان ایله اونيفورمه لی مأمورین حکومت درت لسان اوزره مطبوع و نمونه سی مربوط « مرور تذکره سی » نی ابرازه و اونيفورمه سز کیده جك ضابطان [که بو آنجق مساعده مخصوصه ایله اوله بیایر] . سیونلر کبی هم بساپورط و همده مرور تذکره سی آلمغه مجبوردرلر .
- ۳ — بالقان ترنیله کیده جك مأمورین ملکیه ایله ، دیگر بالعموم سیویلر اصونک موافق بساپورطی و آیریجه ده مرور تذکره سنی حامل اولمیدر . بساپورطلر ، حاملنک کچه جکی مملکتلر قونسلوسلری طرفدن ویزه ایدیه جکدر . عثمانلی بساپورطلری قانون مخصوصه تابع اولوب دیگر لریده قانون مذکورک سکزنجی ماده سی موجبجه مأمورین عثمانیه یه ویزه ایتدیرلمیدر .
- ۴ — مرور تذکره لری در سعادت مرکز قوماندانلغندن ویریلیر . بونک ایچون ضابطان منسوب اولدق لری اک بیوک قطعه و یا مقامدن ، مأمورین ملکیه نظارتلرندن ، مأمور اولیان سیویلر سیاحتده علاقه دار اولان مقام و مؤسسادن و متفق حکومتلر تبعه سنه منسوب اولانلر کندی قونسلوسخانه لرندن بالقان ترنیله حرکتلرنی ایجاب ایتدیرن اسبابی مین بر « وثیقه » آله رق تره نك حرکتدن ایکی کون اول مرکز قوماندانلغنه مراجعت ایدرلر . اشبو وثیقه لره حاملنک بر قطعه فطوغرافی [جبهه دن آلتمش صوک رسمی] الصاق و بو رسمک وثیقه صاحبه عائد اولدینی وثیقه یی ویرن مقامک مهر رسمیی ، یوقسه امضاسیله تصدیق اولنه جقدر . مهرک قسماً رسم ، قسماًده وثیقه اوزرنده کورونمی لازمدر .
- مرکز قوماندانلی تره نك معین اولان درجه استیعابنی نظر دقه آله رق شرق خطی قومیسر لکیله بالمخبره وثیقه صاحبه مقتضی مرور تذکره سنی املا واعطا ایلر . مذکور تذکره یه دخی آیریجه بر فطوغراف الصاق و اوزری ثابت مرکب و صاحبنک خط دستیه امضا اولنه جق و تذکره ده مرکز قوماندانلغنک ، مهر رسمیی بولنه جقدر .

— ۳ —

- کړک ونيقه وکړک مرور تذکره سیله پساپورطده کی فطوغرافلردن هراوچی
یکدیگریښک عینی اوله جقدر .
- ۵ — ضابطلردن ماعداسی مرور تذکره سی استحصالی ایچون منتظم و اصوله
موافق و پولیس مدیریتیجه معامله سی ختام بولش وقونسولوسخانه لوجه ویزه
ایدلش پساپورطلری دخی ابرازه مجبوردرلر .
- ۶ — ضابطان ایله مأمورین تره نیک حرکتدن برکون اول دخی مرور تذکره سی
آله بیلیرلر .
- ۷ — معین اولان قوریه لره ویریه جک مرور تذکره لرنده اوچ آی بوندن استفاده
ایده بیله جکلری مشعر خانه مخصوصه لرینه شرح ایدیلیر .
- ۸ — بالقان تره ننه یینه جک هر صنف یولجی سالف الذکر مرور تذکره سی،
سرکه جی استاسیوننده - مرکز قوماندانلی طرفدن تعیین اولان - قوتترول
ضابطه ویزه ایتدیره جکلره .

پلنرک اعطاسی

- ۹ — بیلتر کیشه دن اونیفورلی ضابطانه آنجق قوتترول ضابطی طرفدن
ویزه لی مرور تذکره سنک و ماعداسنده معامله کورمش و منتظم پساپورط
ایله کذا قوتترول ضابطی طرفدن ویزه لی مرور تذکره سنک و کله دن
تمیزلنه و یاخود بوکا لزوم اولمادینه دائر علم و خبرک مأمورین عانده سینه
ابرازیله ویریلور .
- ۱۰ — یولجیلر بالقان تره ننه یالکز سرکه جی استاسیونندن یینه جکلردر . مأمورین
ملکیه و سیویلر ایچون امنیت عمومیه مدیریتیک و عثمانلی ضابطانی ایچون مرکز
قوماندانلغنک مرور تذکره لرنده تحریری مساعده سی اولمادجه حدوده
قدر اولان متوسط ایستاسیونلرده ترندن اینمک ممنوعدر .

هرود هارجه برلکده کنور بیلره اوراق و مطبوعات

- ۱۱ — آ — بالقان ترنی یولجیلری یانلرینه مطبوع و غیر مطبوع نه مکتوب، نه اوراق،
نده کتاب آله مازلر
- ب — بالمجبوریه طاشنه جق اوراق، مرور تذکره سی آلیرکن مرکز قوماندانلغه

— ۴ —

کوستریایر، سلنورک تدقیقندن کچر، ظرفلانیر. مرکز قوماندانی مهریه مهرلیر. بوسورتله مهرلی ظرفلر آرتق آچیلوب محتویاتی تدقیق ایدلر. ۶ — اشبو مقررات اونفورمهسنی طاشیان ضابطان ایله بیوک رتبهده و (لهسه باسینی) حامل [۱] ملکیه مأمورلری حقنده تطبیق اولنماز بونلر وظیفه برلکده کوتوره جکلری اوراقی آچیق اولهرق بولندیره بیلیرلر.

اشیا معاينسى

۱۲ — واغونه آله جق اشیا : یولجیلر یالکز اشیا راهده استعماله مجبور اولدقلری اشیا یی برابرلینه آله بیلیرلر. بوندن فضلهمنه مساعده اولنماز. شوقدرکه الدهه طاشنه بیله جک کوچک جملی اشیا یی اشیا یی ماده آتیتهده بیان اولنان اصوله توفیقاً معاينه واوزینه مهر وضع ایتدیره رک برابرینه آله بیلیر.

۱۳ — تسلیم اوله جق اشیا : آ — قالی واغونلره و پرله جک اشیا حرکندن برکون اول اوکلدن صکره ۲ — ۵ ساعت آره سنده سرکه جی استاسیوننده مأمورلرینه تسلیم اولتور. اشبو بیوک اشیا هم عسکری وهم کمرک معاينه سنه تابع اولوب بعدالمعاينه کمرک مأمورلری مهریه عسکری معاينه مأمورلری طرفندن مهرله جکدر. بوسورتله معاينه دن کچمین اشیا ترنه قطعياً قبول اولنماز.

ب — آچیق اوراق طاشیمغه حق اولان ضابطان و مأمورینک [۱۱ ماده ۶] اشیا یی یالکز عسکری معاينه دن معافدر.

مردود معاينسى

۱۴ — پساپورطلرک و مرور تذکره لرینک تدقیقیله یولجیلرک برابرلنده بولندیردقلری الاشیا سنک والبسه لرک یوقلانمهنه حدوده وارمازدن اول ترن داخلنده و اشیا حرکته ایتدار و حدود قیومحلنده ا کال ایدیلیر. بویوقلمه ایچون شمشندوفر اداره سی ترن دروننده اقتضا ایدن یرلری احضارایله امره آماده ایدره آچیق اوراق طاشیمغه مأذون اولانلر اشبو خفیف اشیا معاينه سنه تابع دکدرلر [۱۱ ماده ۶ ، ۱۳ ماده ب]

[۱] [لهسه باسیر] داخله نظارت جلیله سنجه اعطا اولتور.

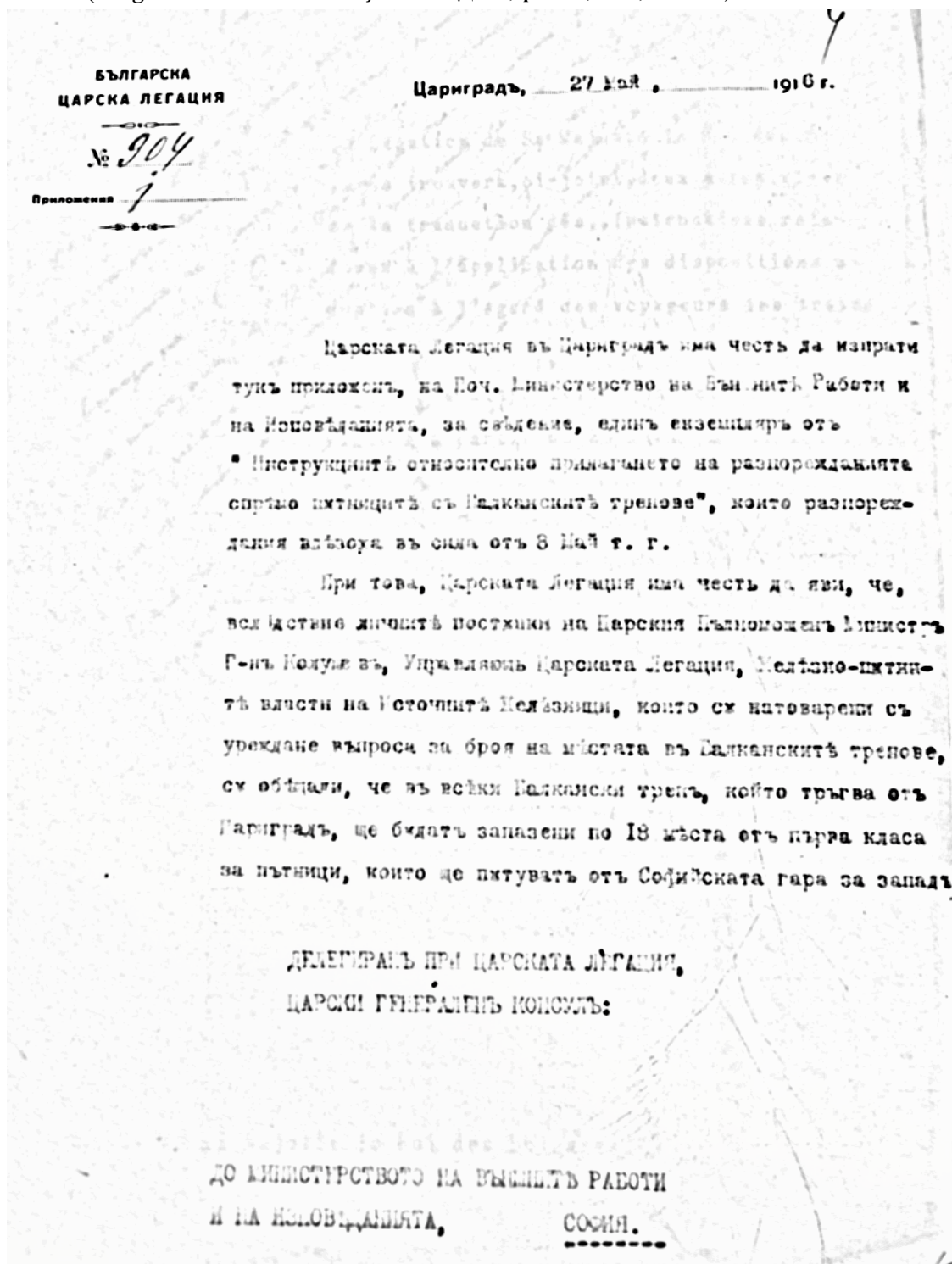
— • —

مواد مخصوصه

- ۱۵ — متفق اردولره منسوب اونيفورمه‌لى ضابطان بالقان تره‌نيه عزيمت‌ايچون استانبولده منسوب اولدقلى آتسه ميليترلكرك مهر رسى وامضاسنى حاوى وكذا درت لسان اوزره مطبوع مرور تذکره‌سنى حامل اوله جقلر و بوتذکره‌لرده حاملنك فطوغرافى و بوفطوغرافده آتاشه ميليترلك مهر رسميلرى بولنه جقدر . مذکور تذکره‌لرك مركز قوماندانلغه كوستريلوب آريجه تذکره‌آلمسنه لزوم يوقدره . شو قدر كه مرور تذکره‌لرينى تره بينمزدن اول سر كه جى استاسيوننده قونترول ضابطه [۸ ماده] ويزه اينديره جكلردر .
- ۱۶ — متفق اردولره منسوب ضابطان سيويل كيندكلى تقديرده ديكر سيويلر كجى اصولى دائره‌سنده بساپورط چيقارمغه و مرور تذکره‌سى آلمق‌ايچون مركز قوماندانلغه مراجعته مجبوردرلر .
- ۱۷ — متفق ممالكندن عودت ايدمك عثمانلى ضابطانى - مقابلاً - حكومت عثمانيه‌نك آتاشه ميليترلرندن عيى صورته درت لسان اوزره محرر مرور تذکره‌سى آلمغه سياحتلرينه دوام ايدمك جكلر و آريجه برمعامله به تابع طوتليه جقلردر .
- ۱۸ — متفق حكومتلره منسوب ضابطان ايله افرادك حدودله استانبول آره‌سنده بالقان ترندن اينمك وقونوانسيونل ترندن اينوب بنمك ايچون مربوط ايكي نومرولى وثيقه‌نك حاملى اولمى شرطدر ، عكسى حالدن اينوب بنمكدن منع اولنورلر .
- ۱۹ — اونيفورمه‌لى ضابطان عثمانيه يالكز متفق ممالكنه قونوانسيونل ترنيه حركت ايندكلى تقديرده دخى بساپورط استحصالندن وارسته درلر يالكز مرور تذکره‌سيلاه عزيمت ايدرلر .

—•—

Ek 2: İstanbul'daki Bulgar Ortaelçisi Tarafından Bulgar Dışişleri Bakanlığına Gönderilen "Balkan Treninde Bulgar Personellerine Yer Tahsisi" konulu yazı. (Bulgar Merkez Devlet Arşivleri: ЦДИА., ф. 321к, оп. 1, а.е. 2516)

HR-ID 106/12 2 4rk 6

Jede Fahrtunterbrechung südlich der Donau ist bei sofortigem Verlust des Rechtes der Weiterfahrt verboten!	Az utazás megszakítása a Dunától délre a továbbutazási jog rögtön elvonása mellett tiltva van!
Всѣко прѣкъсване на пътуването южно отъ Дунавъ е запрѣтено подъ страхъ на анубиране шраното на понататъшно пътуване!	اثنای سیاحتہ طوہ نہرینک جنوب حوالہسندہ توقف اینک ممنوع اولوب منجاسری سیاحتہ دوام اینک حقی درحال غائب ایدر

Passierschein
Utazási engedély · Позволително
مرور تذکرہ سی

Nr. _____ szám

zur Fahrt mit dem Balkanzug
a Balkán vonattal való utazásra
За пътуване съ балканския трень
بalkan تیرہ نیلہ عزیزیت ایجون

für Herrn (Frau) } _____ { Ür-
За господиъ (госпожа) } _____ { (asszony)
افندی (خانم) نامہ } _____ { részére

Beruf, Foglalkozása, Професия, صنفی _____

Staatsangehörigkeit } _____
Állampolgárság } _____
Поданство } _____
تابعیتی

Ob früher andere, welche, bis wann? } _____
Mily állampolgár volt azelőtt? meddig? } _____
Дали по-рано други, какви, до кога } _____
اولہہ باشقہ، ہانکی، نہ زمانہ قدر

ЦЕ 2051 1a

HR.ID.00106.00011.006

Gültig von:		
Érvényes:		
Валидно отъ		
تاریخندن		-tól
bis:		
до		
تاریخه قدر		-ig
Die Daten sind in Buchstaben und Zahlen anzugeben. Az adatok betűkkel és számokkal írandók. Датите трябва да бъдат написани с букви. تاریخلر رقم و یازی ایله اشارت ایدیله چکدر.		
Zur Reise von	}	
Az utazásra		
За пътуване отъ		
سیاحتہ زردن چقلدی		tól
über	}	
презъ		
طریقہ		
nach	}	
на		
محل عزیمت		
Grenzübertritt	}	
határállomáson át		
Прѣминаване на		
حدوددن مرور		grаницата
Reisezweck	}	
Az utazás célja		
Цѣль на		
пѣтуването		
مقصد سیاحت		
Wenn zur Rückreise gültig, ist dies besonders anzugeben		
Ha visszautazásra érvényes, külön feltüntetendő		
Ако е валидно за връщане, трябва това да бъде специално отбелязано		
عودت ایچون معتبرسه آریجه ذکرى اقتضا ایدر		

Genehmigung des A (z) Разрешението отъ نك مساعده سي		ist erteilt engedelve megadott е дадено اعطا قلمشدر
Bild (Mindestgröße 6,2 x 6,2) Fénykép (Nagyság legalább 6,2 x 6,2) Портретъ минимална голѣмина 6,2 на 6,2 رسم (اك اوفق قطعه: 6,2 x 6,2)	Personalangabe Személyadatok Лични данни هویتک یانی	
	Inhaber ist wohnhaft in Tulajdonos lakhelye Притежателя живѣе въ صاحبک محل اقامتی StraÙe, Utca, улица, سوغاھی	
Geboren am Született родомъ отъ تاریخ ولادت		
Alter Kora възраст یاشی	Jahre év години قاج سنہ	
Geburtsort Születési helye Мѣсторождение طوغدیفی محل		
Nur gültig im Zusammenhang mit ordnungsmäßigem Paß Érvényes csakis a ____ számú rendes útlevéllel Валидно само въ свързка съ редовенъ паспортъ نظامه موافق ____ نومرولی بر پاسپورطله برابر اولق شرطيله معتبردر		Nr. ____
Ausgestellt von Kiállítatott a Издадено отъ محل اعطاسی		161

Dieser Passierschein ist nach Prüfung des Passes ausgestellt.
Ezen utazási engedély az útlevél felülvizsgálása után állítatott ki.
Това позволение е издадено след преглеждане на паспорта.
اشومرور تذکرہ سی بساپورطک معاینہ سندتذکرہ اعطا قنشدیر.

(Ort)
(Hely)
(Место)
(موضی)

(Datum)
(Keltetés)
(Дата)
(تاریخی)

HR.ID 6
106/11

Ausstellende Stelle
Kiadó hivatal
Учреждение, което издава позволениято
اعطا ایدن محل

OSMANLI ARŞIVI
HR.ID

HR.ID.00106.00011.006

Ek 4: Osmanlı Devleti'nin Hazırlamış olduğu Mürur Tezkeresi Örneği (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri: BOA. HR. İD. 106. 15. 3. 1).

مرور تذکره سی

ПОЗВОЛИТЕЛНО Utazási engedély
Passeierschein

Nr. نوسرو

بالقان توهنيله عزيمت ايجون

За пътуване от балканския трень
a Balkán vonattal való utazásra
zur Fahrt mit dem Balkanzug

ائدی (خام) نامہ За господиъ (госпожа) für Herrn (Frau)	Beruf, Foglalkozása, Професия تاہین Поданство Allampolgárság Staatsangehörigkeit	Ür- (asszony) részére

اوله باشه، مانکی، نه زمانه قدر
 Даги во-рано други, какви, до кога
 Mily állampolgár volt azelőtt? meddig?
 Ob früher andere, welche, bis, wann?

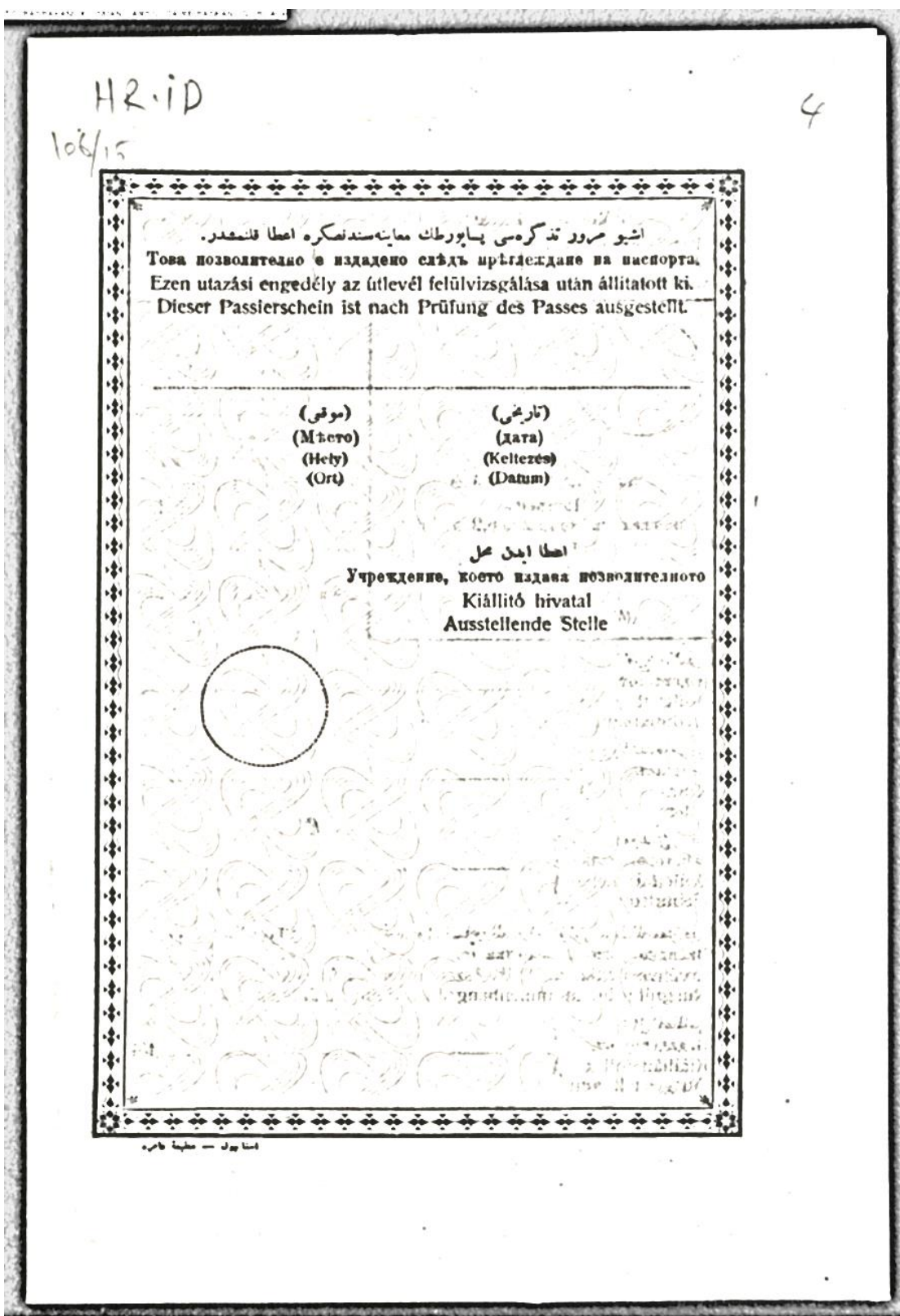
OSMANLI ARŞIVI		
HR.ID		
106	15	4

2452

HR.ID.00106.00015.004

تک ماعدومه اعطا لئیندر Разрѣшенного отъ A (z) Genehmigung des		в дадено engedelmé megadatott ist erteilt
هوڤنك بيان Личия дания Személyadatok Personalangabe	صاحبك محل اقامتی Притежателя живѣе въ Tulajdonos lakhelye Inhaber ist wohnhaft in	
	او اوفق قطعه: 6,2 × 6,2 Портретъ извиват на голѣнина 6,2 на 6,2 Fénykép. (Nagyság legalább 6,2 × 6,2) Bild (Mindestgröße 6,2 × 6,2)	
تاریخ ولادت родохъ отъ Született Geboren am	قاج باشنده اولدینی възраст Kora Alter	
دوغدینی محل Мѣсторожденно Születési helye Geburtsort	نظامه موافق [] نومرول پساورطله برابر اولوق شرطله منبردر. Валидно само въ свързка съ редовенъ паспортъ Érvényes csakis a [] számú rendes útlevéllel Nur gültig im Zusammenhang mit ordnungsmäßigem Paß []	
محل اعطاسی Издадено отъ Kiállítatott a Ausgestellt von	Nr. [] től []	

تاریخندن	_____
Валидно отъ	_____
Érvényes:	_____
Gültig von:	_____ -tól
تاریخته قدر	_____
до	_____
bis:	_____ -ig
تاریخ رقم و پازی ابه اشارت ابدله جکدر Датата трѣбва да бѣдатъ написани съ букви Az adatok betűkkel és számokkal irandók Die Daten sind in Buchstaben und Zahlen anzugeben	
سیاحتہ نرودن جینله بنی	_____
За пътуване отъ	_____
Az utazásra	_____ -tól
Zur Reise von	_____
طریقہ	_____
върхъ	_____
über	_____
حدوددن مرور Прѣмиване на границата határállomáson át Grenzübertritt	
عمل عربت	_____
за	_____
nach	_____ -ig
مقصد سیاحت	_____
Цѣль на пътуването	_____
Az utazás célja	_____
Reisezweck	_____
عودت ایجون معتبره آبرجه ذکرى القضا ايدر	_____
Ако е валидно за връщане, трѣбва това да бѣде специално отбѣлезано	_____
Ha visszautazásra érvényes, külön feltüntetendő	_____
Wenn zur Rückreise gültig, ist dies besonders anzugeben	_____

HR.ID.00106.00015.004